

Kampen for grendaskulane ei livssak for bygdene

Foreldri på Osterøy viser veg

På Osterøy hev foreldre ført ein hard kamp for grendaskulane. Bakgrunnen er at heradsstyret i juli 1998 vedtok å leggja ned fire grendaskular: Tyssebotnen, Mjøsdalen, Seljerinden og Bysheim. Då gjekk alarmen millom foreldri, og ein aktivitet som hev gjeve etterljom yver heile landet byrja.

På eit møte i Vestmannalaget fortalte Astrid Tveiten om dette arbeidet. Ho bur på Osterøy og er med i kampen. Ho synte i eit engasjert fyredrag kva som er bakgrunnen for kampen for grendaskulane: Dei skulane er eit livsgrunnlag for framtid i bygdene. I framtid vil dei unge flytja ifrå dersom det er lang veg til skulen.

Politisk usemja

Vår kamp er ein kamp for verdiar, sa Astrid Tveiten. Me strider for dei verdiene som finst i eit lite bygdasamfund. I Mjøsdalen bur det 250 menneske, og i 1998 sökte me um privatskule for bygdi. Det var ingen sekterisk skule me ynskte, det var ein vanleg skule for heile bygdi. Etter eit år fekk me avslag frå departementet, og det hadde me venta. Me stod samla, me heldt grendarådsmøte i ungdomshuset, og me skipa grendaseminar um skule, med kulturinnslag, og me anka til fylkesmannen. Det politiske miljøet på Osterøy var kløyvt, der var det front mot front. Fleirtalet heldt på at grendaskulane var for kostesame i drift.

Upplæring i fritidsklubb

Kampen for skulen sveisa oss saman, og ifrå denne hausten hev me ingen skule i Mjøsdalen. I staden for grendaskule underviser me borni i ein fritidsklubb. 26 born er med, og me hjelper deim med leksor, og me foreldre hev plikter. Det er arbeidskrevjande, men det gjev oss òg stor gleda, sa Astrid Tveiten, og slo fast

at kommunevalet no i september gav resultat som er lovande for dei som vil berga grendaskulane og dermed framtid for bygdene.

Etter fyredraget vart det reist mange interessante spørsmål. Størst lukka gjorde professor Harald Trefall då han spurde um den pedagogiske bakgrunnen for dei som no underviser. Astrid Tveiten svara at den bakgrunnen er til stadard berre i liti grad, det er sunt folkevit me byggjer på. Og Trefall kommenterte med at sunt folkevit er langt betre enn det vitet som pedagogane syner.

Leidolv Hundvin bar på møtet fram gode helsingar til laget og møtelyden frå organist Per Spilling i Telemark og frå heiderslagsmennene Sara og Alv Askeland og Egil Lehmann.

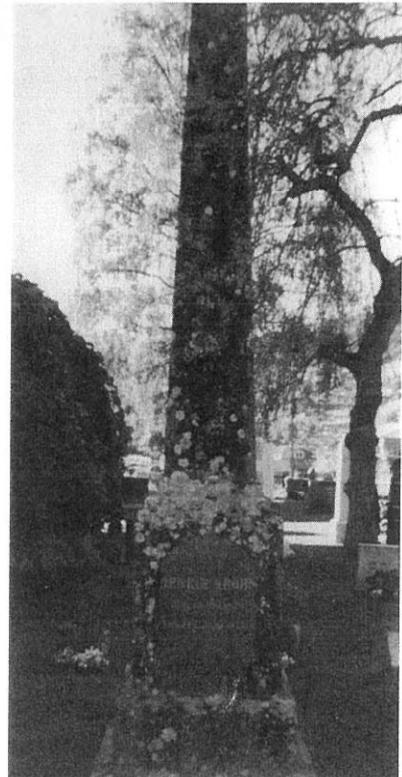
Ludv. Jerdal

«Hadde dei endá havt vit til á halda pá rett- skrivingi 1917!»

Les brev som Olav H. Hauge skreiv til Egil Lehmann den 17. mai 1968 i dette nummeret av Vestmannen.

S. 19.

Her kjem det òg i stutte ord fram korleis Olav H. Hauge dømde um den sermerkte diktingi til Egil Lehmann. Eit dikt «var ein Aasan verdigt».

Henrik Krohn

døydde for 120 år sidan (10/5-1826–14/6-1879). Han var tilknytt Sogndal ein viktig livsbolk, åtte fyrstikkefabrikk og dreiv fruktgard. Og her er han gravlagd. Krohn grunnla Vestmannalaget, eldste mållaget i landet (21/1-1868). Han gav ut *Ferdamannen*, første målbladet etter *Dølen*, og stod bak *Fraa By og Bygd* i dei vridne 1870-åri. Han var bladmann og bokskrivar.

(Gravi til Krohn, foto Ronny Spaans - 99)

Ordtøkjet

Sannt og sømelegt
er rette Talekunsten.

Etter Ivar Aasen

I dette bladet

Kampen for grendaskulane, ei livssak 1	
Henrik Krohn	1
Årsmøte Volda og Ørsta Målungdom	2
Ny samling Aasen-manuskrift	2
Føroya Fólkaháskúli 100 år	2
Høgnorskringen er landsfemnande	3
S.Tvittekja: Austlandsmål i endring	4
J.Gjerdåker: Snorri Hjartarson	5
L.Jerdal: Fredrikke Nielsen	6
Einar Torgilstveit: Næming	7
Kr. Strømshaug: Brev til Språkrådet	8
K.E.Steffens: Nærjos på Ivar Aasen	9
K.E. Steffens:	
Dogme i sosiolingvistikk	10
E. Jerald: Fin kunstnar frå Bygde-Noreg	10
J.Krokvik: Standard Engelsk/høgnorsk	11
L. Jerald: Olav Aurvolls Grenda	12
Kva slag nynorsk frå Aasen-senteret	13
A. Horge: Mållov og lokalval	13
Th.Bergwitz: Makti i ordet og språket	14
A.Horge: Gode dikt	15
A. Horge: Venleik	15
J.Krokvik: Ny bok frå Heie	16
L.Jerald: Bjarne Strand	17
Egil Lehmann: Mat pá Vårherris bord	17
Per Håland burte	18
L.Jerald: Älvadalsmål frå Dalarna	18
Brev frå O.H.Hauge til Lehmann	19
A.Horge: Sumarbilæte/Mikolai Rey	20

Dessutan Ordtøkjet, Vestmannalaget, småmeldingar, Sagt, Telefonen, Godt sagt, Sluttordet m.m.

Nytt nynorsk partslag

Nynorsklaget, som etter intervju i Dag og Tid «ikkje er nokon organisasjon, men eit partslag», er skipa nordanfjells. Det «skal spesielt arbeide med utvalde prosjekt for dialektbruk og nynorsk i utdanning og kulturliv». Partane kostar kr 300,-. Initiativtakarar og interimstyre er Liv Ingebritgtsen, Kine Hellebust og Steinar Aas.

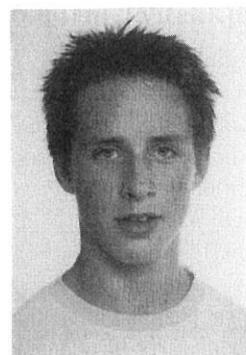
Laget hev postbokstilskrift i Tromsø.

Årsmøte i Volda og Ørsta Målungdom

Volda og Ørsta Målungdom hadde årsmøte laurdag 2. oktober på Frikyrkja i Volda. Ny leidrar vart *Rune Lystad*, Volda. Med seg i stjorni fekk han *Åsmund Våge Fannemel* til

skrivars, *Eyvind Torheim* til kassastyrar, og *Bjørn Lillenes Eidså*, *Eyvind Vassbotn* og *Åse Iren Sætre*. Utanum Torheim på 18 og Sætre på 20 er alle 15-åringar.

Fyre dei vanlege årsmøtesakene tok til, fortalte Olav Torheim um soga åt VØMU og litt um kvifor og korleides驱va målarbeid. Striden millom dei two skriftmåli i Noreg hev ofte sett fram ei skiljelina millom two kulturtradisjonar, meinte Torheim. Den eine tradisjon hev

havt det med å sjå ned på kulturstoda i Noreg og nytt spottord som «nisseluefolk», «steinrøys» og «Ola Dunk». Den andre tradisjonen hev bygt på tillit til folk flest med sans for dei røynslone og kunnskapane folk i Noreg hev lagt seg opp og ut frå den meinangi at kulturen her til lands ikkje er tilatterskomen samanlikna med andre folk i Europa.

På årsmøtet var stemningi god, og eit tett arbeidsprogram bar bod um nye framstøytar for Aasens mål. Det vert millom anna utspele for å fremja nyorskiske jolesongar og klassisk nynorsk. Tradisjonen tru vert det Høgnorskdagar i Volda til næste år med, truleg i april. Årsmøtet etterlyste engasjement millom ungdom flest i Volda/Ørsta. Det trengst skal laget nå den nye målsetnaden på 100 innmelde fyre årtusundet er umme.

**Stjorni i Volda og Ørsta
Målungdom.**

Ny samling Aasen-manuskrift i vente

Jarle Bondevik fortel til Vestmannen at ei ny samling med Aasen-manuskrift nærmar seg fullføring. Det er 6. samling i denne bokrekka som Ivar Aasen-selskapet stend bak. Terje Aarset hev skrive innleiding. Samlingi er som vanleg redigert av Jarle Bondevik, Oddvar Nes og Terje Aarset, og ho kjem på Norsk Bokreidingslag. Det er uprenta handskrifter av Aasen att til ei rad bøker. Målsamlingane som Aasen skrev på den lange målfjerdi, er no komne ut, og det som stend att, er samlingar frå dei mange ferdene som Aasen gjorde etter han slo seg til i hovudstaden. Like eins kjem manuskriptet til den dansk-norske ordboki som Aasen arbeidde på.

Den nye bok vert **Målsamlingar 1851-1854** av Ivar Aasen. Samlingane

femner um Sunnmøre, Vestlandet med Sunnfjord, Nord-Noreg, Hallingdal, Telemark, Setesdal, Østfold, Romerike, Hadeland, Toten og Gudbrandsdalen, i alt 7 ulike tekstar. Ordamlingane er på kring 6500 ord, og boki vert på kring 300 sider.

Jo Gjerstad i Centraltrykkeriet opplyser at den nye Aasen-samlingi kjem no i 1999 – ho er truleg utkomni når denne Vestmannen rekk fram til lesarane. Gjerstad kann stadfesta at arbeidet med *Norsk Målsoga* av Gustav Indrebø gjeng fram slik planlagt. Det er eit stort og tidkrevjande arbeid der ein må vera sers påpasseleg med korrekturen, og dette verket kjem på vårparten 2000. Og fleire bøker er emning til utgjeving komande år, fortel Jo Gjerstad.

Føroya Fólkaháskúli 100 år

Símun av Skarði. Bakgrunnen var brennhugen til å verja alt færøysk som slo sterkt ut på 1800-talet. Dette kom serleg fram på den store *Jólfundinum* (jolemøtet) i 1888, då *Føroyingafelag* vart skipa, eit møte og ei hending som hev vorte ein merkjestein i færøyasoga. Alle dei 6 punkti som jolemøtet vedtok i utsegni si, skulde verja og vinna framgang for færøymå-

let; i siste punktet finn me arbeidet for ein færøysk folkehøgskule.

Fyrste året heldt Føroya Fólkaháskúli til i Klaksvík i leigde rom. Deretter heldt høgskulen til i eige skulebygg i *Føgrulíð* (Fagerlid) der minnehøgtidi vart haldi. I 1909 flutte Føroya Fólkaháskúli til Tórshavn, og der hev skulen vore sidan.

Vestmannen

Vestmannen kjem med 10 nummer i året
Bladpengar kr. 150,- for året
Studentpris kr. 100,-

Kan tingast på poststader og frå
Vestmannen, 6143 Fiskåbygd

Postgiro: 0802 4 25 63 92
Bankgiro: 6504.10.12484

Utgjevar:
Vestmannalaget,
5000 Bergen
Telefon 55 34 33 77

Tilskrift for all post: Vestmannen, 6143 Fiskåbygd
Internett: sambandet.home.ml.org

Bladstyrar:
Jostein Krokvik
6143 Fiskåbygd
Telefon 70 02 14 29

Rekneskapsførar:
Helge Liland
Midgeilen 16
5067 Store Milde

Prenta hjå:
Nytrykk as
6143 Fiskåbygd
Telefon 70 02 13 07
www.nytrykk.no

VESTMANNALAGET

Komande møte hausthalvåret 1999.
Torsdagar kring midt i månaden er faste
møtedagar. Alle møti, frårekna jolemøtet, vert
i Bryggens Museum kl. 19. Mat, kaffi og
Tuftekallen på lagsmøti.

Torsdag 11. november kl. 19. Talar Geir
Atle Ersland, fyrsteamanuensis ved
Historisk institutt, Bergen, og serleg kun-
nande i bysoga: «Under Hansaveldet,
myta om ei svart tid i vestlandssoga».«
Bakgrunnen er eit hefte av journalist
Karl Sjurseth, utgjeve tett etter krigen.
Torsdag 2. desember kl 19 i
Kreditkassen

Festmøte med varm mat. Olga Meyer
talar um «Dyri er klokare enn me trur».«
Påmelding på lagsmøti eller til formannen
i brev, Eliasmarken 14, 5163
LAKSEVÅG, eller tlf. 55 34 33 77.
Torsdag 20. januar 2000 kl. 19 vert fyrste
møtet i det nye tusundåret. Melding
um fyredragshaldar seinare.

Formann: Lars Bjarne Marøy,
Eliasmarken 14, 5163 Laksevåg,
Tlf. 55 34 33 77

Kassastyrar: Bjarne Storheim, 5123
Sæbøvågen. Tlf. 56 37 10 71

Årsmøtet 7. nov. 1999 i Høgnorskringen

Formann og styre i Høgnorskringen vart
attvald samråystes. og samansetnaden er
no:

Formann Håvard Tangen. *Med i styret:*
Kjetil Aasen, Dag Hagen Berg, Ivan
Digernes, Olav Torheim.

Varamennar: Gudmund Harildstad,
Roger Dyrøy, Gunnleiv Hadland, Klaus
Johan Myrvoll, Anders Olsen.

Ettersynsmann: Sveinung Helgheim.
Valnemnd: Lars Bjarne Marøy, Roger
Dyrøy.

På årsmøtet hadde Sigfrid Tvitekkja ei
forvitneleg innleiding som me vonleg
fær referera seinare. Dag Hagen Berg var
var ein dugande ordstyrar på møtet.

Bladpengane for år 2000

Med dette bladet sender me ut postgirokort til bruk for bladpengar året 2000.
Bladpengane er som tidlegare – kr 150,- for vanlege tingarar, kr 100,- for studentar, elevar og til gåvetingerigar. Postgirokontoen vår er **0802 4 25 63 92.** Vestmannen hadde serlege kostnader på dataupplegget i 1999, og me tek med takk imot gråvor frå vener som hev høve til å kosta på Vestmannen ein umfram slant. Me treng ei sterkt høgnorskrørsla i det komande nye tusundåret!

Beste helsing ifrå Vestmannen, 6143 Fiskåbygd

Austlandsmål i endring

Bokmelding av Sigfrid Tvitekkja

I høve 100-årsjubileet sitt slepper Austmannalaget ut boka «Austlandsmål i endring» (Turid Kleiva m.fl. Samlaget). Sameleis som ved 75-årsjubileet gjev Austmannalaget ut det dei i føreordet kalla ei «fagbok», ikkje eit tradisjonelt fest- eller sogeskrift. Derved har boka fått den interessante lagnaden å vera fagbok med ein målpolitisk redaksjon, eller eit målpolitisk dokument med delvis fagleg argumentasjon.

Fagbok med målpolitisk redaksjon

Mellom to permars har ein mållagssamskipnad, i alle gode tydingar av ordet, popularisert målvitskapen, og samstundes vunne å presentere målpolitiske reanalyser. Det faglege er på alle måtar fagleg lesnad. Det målpolitiske er på alle måtar målpolitisk lesnad. Likevel er det på eit vis det redaksjonelle føreordet som gjer boka til samanhengjande og forvitneleg lesnad. Her finn ein nemleg tankegangen bak denne måten å samle dei elles so sjølvståande og einestendige tekstane.

I føreordet hevdar redaksjonsnemnda at målrørla har «levd på sanningane frå dialektforskinga og dialektaksjonane i 70-åra». Siktemålet er difor å spreie ny forsking, slik at t.d. målrørla skal kunne danne seg meningar om normering og dialektkamp med grunnlag i nyare granskingsformer. Med eit slikt målpolitisk siktemål, er det ikkje mogeleg å lesa dei faglege artikllane utan å tilleggje dei eit argumentativt potensiale. På to måtar skapar dette eit løgleg tilhøve mellom føreordet og tekstmaterialet. For det første er få av artiklane argumenterande i seg sjølv, noko som gjer lesaren fri til å omsetje fagtekst til målpolitikk på eiga hand. Dette er bra, og vitnar om tillit til lesarane. Likevel er det verdt å merkje seg at dei tekstane som vil kunne nyttast polemisk, først og fremst vil koma til å utfordre dei målpolitiske «sanningane» redaksjonsnemnda sjølve legg fram i føreordet. T.d. er redaksjonsnemnda kritiske til at ein «klamrar» seg til nynorsktradisjonen som «ein siste skanse mot bokmålfisering og ‘utvatning’ av tale og skrift». Eitt redaksjonelt spørsmål har vore «kva skal vi gjere med nynorsknorma dersom talemålet i ulike landsdelar utviklar seg svært ulikt?» Sjølve seier redaksjonsnemnda at boka ikkje svarar på slike spørsmål, men slik desse målfolka har valt å få fagfolk i tale, finst der likevel mogelege svar. Dagfinn

Rødningen, som skriv ei doktoravhandling om målbytet i Ottadalen, konkluderer i alle fall slik: «[...] dei forskingsresultata eg har gjord greie for i denne artikkelen, kan tolkast til innleit for ei nynorsk norm med mindre valfridom i stavemåtar og bøyingsverk, altså ei trongare norm». Han er vidare skeptisk til «høyrekontrollen» og den pedagogiske koplinga til talemålet når elevane larer det nynorske skriftmålet. Jan Terje Faarlund legg i skriftstykket *Norma i nynorsk sedd i høve til austlandsmåla* fram sitt syn, som er å gjera rettskrivinga meir fylgjestreng og å taka ut visse tilnærningsformer. Dersom lesaren nyttar desse to tekstane i målpolitisk argumentasjon, er det opplagt at det er retorikken om den prinsipielt «talemålsnære» nynorsken (både som *utgangspunkt* og *mål* for opplæring) som vert utfordra. Ettersom Austmannalaget har tradisjon for å hevde nett ein slik retorikk, kunne ein mogelegvis hevde at jubileumsboka trakk i jubilantsalaten, eller i alle høve at ho blandar oppi omstridde, heite jordeple.

Fagboka

Tekstmaterialet i boka er samla i to hovudbolkar. Del 1 tek for seg *Tendensar i dialektendringane*. Del 2 tek for seg *Austlandsmåla og nynorsken – sokjelys på normering og ideologi*. Boka har fyldige tilvisinger til relevant faglitteratur. Lars S. Vikør skriv innleiingsartikkelen, som nok alt er er kanonisert til pensum i talamål/sosiolingvistikk. I artikkelen gjev Vikør eit solid skissert faghistorisk oversyn over paradigmeutviklinga i talemålsgranskinga. Han dreg lina frå tradisjonell dialektgransking til nyare sosiolingvistikk, og vidar ut dei ulike grineiene av dette paradigmet. Oversynet får fram korleis synet på studieobjektet, språket, har endra seg frå dialektologien til sosiolingvistiken. Det kjem fram korleis det vitskapsteoretiske språksynet å granskaren påverkar val av problemstilling og metode, noko som igjen fører til ulike typer resultat og forklaringar. Fem ulike forklaringsmodellar vert skisserte slik: Det er anten (1) *bokmålet* eller (2) *talemålet å innflyttarane* som trengjer unna dialektane. (3) Det går føre seg ei *regionalisering*, eller (4) det lagar seg nye dialektar. Den siste forklaringsmodellen går ut på at talemålsendingar er ei (5) *forenkling* av talemåla. Det eigenlege skiljet mellom desse modellane går mellom dei fire fyrste

modellane (utomspråklege forklaringar) og den siste modellen (innomspråkleg forklaring med utgangspunkt i tildriv språket sjølv). Vikør avviser denne siste forklaringa, men meldaren saknar ei sterkare markering av spørsmålet om kor vidt den siste forklaringa er ei «forklaring» påårsak til språkendring i det heile. At termen «forenkling» inneholder ein kausal verdi, vert framleis hevda i sosiolingvistiske krinsar. Spørsmålet er om ein mogeleg overgang frå t.d. *visur, gutar, bygdir* til -er-ending i alle orda, skal kunne forklara med at språket endrar seg ved å *forenkle seg sjølv*, eller om *forenkling* her berre skal tene ei indresystematisk skildring.

Ein lyt merke seg at Vikør brukar nemninga (talt) bokmål(isering) om ein del talemålsendingar. Om dette tyder at han sjølv går god for ein slik term, eller om han berre attgjev termen slik enkelte granskarar nyttar han, er usikkert. Sikkert er det likevel at omgrepet bokmål(isering) ikkje er stovereint i fagkrinsar. I so måte er *Austlandsmål i endring* ei fagbok som rett og rimeleg problematiserer omgrepet, men som ikkje aktivt polimeriserer mot å bruke det.

Når ein les forfattarnamna bak dei mange faglege artiklane, går det fram at det er flest jenter som tek opp den faglege pinnen med å drive talemålsgransking. Ulike fagtradisjonar har slege rot i det unge fagmiljøet. Her finst granskingar som satsar på djupneintervju med få informantar om språkhaldninga, og her finst granskingar som fokuserer på å telje språkformer og å jamføre språkområde. Det er eit sympatisk og svært viktig trekk ved boka at nyetablerte granskarar får vise seg fram på denne måten.

Det målpolitiske dokumentet

Olaf Almenningen skriv ein historisering av artikkelen om målsynet i Austmannalaget, eit lag som til i det seinare tek til orde for ein romsleg nynorsk med eit etter måten ope ordtilfang. Som nemnt ovanfor vert dette synet delvis motsagt på fagleg grunnlag i boka. Almenningen peikar på at det nye innstramningsordskiftet er ein «målpolitisk brannfakkel» som bør få austlandsmenneske i tale.

Bjørn Karsrud skriv *Fram for dialektane*, og ynskjer ei ny dialektreising. Eit av poenga hans er at skulen bør drive dialektoppplæring. Karsrud skriv dette i idealismerus, men tek ikkje opp dei praktiske og

Nokre dikt av Snorri Hjartarson

Umdikta av Johannes Gjerdåker

På Gnítáheidi

Såg eg aldri før så fager
fargerik dag i ny
snjo i grøne graset, raudt
og gult lauv i snjoen,
lågfjellet ris frå rustbrune trea, mjøll-
drive og blått, stål-
klårt og sylkvitt i song-runer
på sverdtunga. Myrnatta skrid
or halllen av glodraudt gull. Kven
går til strid i hennar får? Dagen, å liv!

På Jorda

På vegen sin opp frå sjøen
millom skog og åkrar
stogg hausten
i natt ved ei einsleg bjørk,
kveikte raudt bål
og vermde seg på hendene
og stirde då det ljosa
mot skogen, til fjells.

Frå s. 4

pedagogiske fylgjene av idealismen. Dialektopplæring i skulen vil føresette at ein set opp ei norm for kva som er «rett» og «gale» i dialektien, noko som vil utfordre det ikkje-normative synet på språkopplæring som rår i Noreg. Den nye dialektrei-singa vil i so måte skilje seg frå 70-talsaksjonane ved å vera ein aksjon for den medvite normerte dialekten, snarare enn ei talemålsparole i seg sjølv. I tillegg måtte vel føresetnaden vera ein ny frisk for norsk-domsideologi, noko som stiller store krav til målrørsla som heile.

Det filosofiske bakteppet for ein slik målpolitisk strategi vert vove saman av Gunnar Skirbekk i den viktige artikkelen *Mål og meinung*, der han skriv at frisleppt i identitetsdanninga opnar for at målrørsla kan få tilslag på identitetsmarknaden. Postmodernismen og «normløysa» har nådd språksamfunnet. Då ser ikkje svaret ut til å vera ein «glad nihilisme». Ei sugande leiting etter identitet gjer at symbolproduksjon og meiningsdanning dannar framvegar for målrørsla. Skirbekk talar òg om målodling og oppvurderinga av det nynorske normaltalemålet, nett for å hevde eit ikkje uviktig talamålsgrunnlag for nynorsken. Mykle og stort, altso, frå 100-årsjubilanten. Somt talar «sanningane frå 70-talet» og Austmennene midt imot, somt nytolkar brennhugen frå det tiåret. Føremålet er det beste med boka, av di ho freistar utfordre eiga tenkjing, ikkje berre tenkjinga åt hine.

Eg høyrd dei nærma seg

Eg høyrd dei nærma seg
i skyminga, eg venta dei
på vegen, støvgråe vegen.

Han går med hesten,
handa knept
om taumen, fastgrod til taumen.

Ho vernar om barnet,
stirer bleik
fram i natta, stjernlause natta.

Og eg sa: de er
då enno som før
på vegen, rømingsvegen,

men kvar er no fredland,
kvar finn de dykk skjol
med vona, med von for oss alle?

Dei såg på meg tagalt
og kvarv meg or syn
inn i natta, myrkret og natta.

Ferdamann

Trøytt av gonga
leita eg meg kvild
i ein still hage ved vegen

Det var stjerneklårt og mildt
og eg la meg i graset
ikkje langt ifrå tri sovande menn

Sidan høyrd eg ei røyst gjennom svevnen
fjern nær røyst
så heit av ve
at eg stokk opp og såg etter

Han låg mot meg i glenna
med utbreidde armar å gruve mot jord
reis opp på kne
og bad og bad

All denne angst og naud
kva hadde han venta
eg blygdest og stod opp og før

Og då eg såg faklar nærma seg hagen
væpna menn på veg
sprang eg av stad
frå denne fælslege kvilestad

kom meg undan
ut på vegen mot Jeriko.

Snorri Hjartarson

(1906-1986)

Avg Johannes Gjerdåker

Snorri Hjartarson studerte biletkunst i Oslo og skreiv ein roman som kom ut i Noreg, «Høyt flyver ravn». Då han vende attende til Island ein gong i 1930-åra, stod han fram som lyrikar, men i dikta hans kjem fargesyn og formsans så sterkt fram at Snorri Hjartarson har vorte kalla biletkunstnaren i islandsk lyrikk. Han var bibliotekar og overbibliotekar ved bybiblioteket i Reykjavik fram til 1966. Fødestaden hans var garden Hvanneyri innanfor Borgarfjord, der den kjende jordbrukskulen seinare er oppbygd. Han drog ofte attende til bygdene ved Borgarfjord.

Det første av dikta her i bladet, «På Gnítáheidi», er frå diktsamlinga med same namn (1952). Gnítáheidi er staden der draken Fåvne (Fáfnir) ligg og løyner gullskatten. Her vert dagen samanlikna med Sigurd Fåvneshane. Andre og tridje diktet er frå samlinga «Lauf og stjörnur» (1966). Diktet «Eg høyrd dei nærma seg» skal ha vorte til etter at russiske tanks rulla inn i Ungarn hausten 1956, men sjølve biletet i diktet er Josef og Maria med barnet, som rømer til Egyptarland. Det fjorde diktet, «Ferdamann» er frå samlinga «Haustmyrkret over meg» («Hauströkkrid yfir mér») 1979. Dei tri diktsamlingane var det Snorri Hjartarson gav ut. Det låg att nokre og tjue dikt etter han då han gjekk bort, dei er tekne med i «Dikt i samling» som kom i 1992.

Norske låneord i samisk

Nils-Aksel Mjøs fortel at alle låneord frå nordmennene i samisk, er frå gamalnorsk eller nynorsk. Til dømes kjem det innlånte ordet *láhka* i nordsamisk av «log» i gamalnorsk og eldre nynorsk. «Jantelovi» heiter *Janteláhka*.

Samisk filmregissør

Filmen Misery Harbour før venteleg et verdsvidt nedslagsfelt. Det er ei filmatisering av Aksel Sandemose-figuren Espen Aarnakke, som vert skildra i ymse romanar, m.a. *En sjømann går i land*. Regissør for filmen er Nils Gaup, som er same.

Fredrikke Nielsen – stor skodespelar som vart vekkjingspredikant

Av Ludv. Jerdal

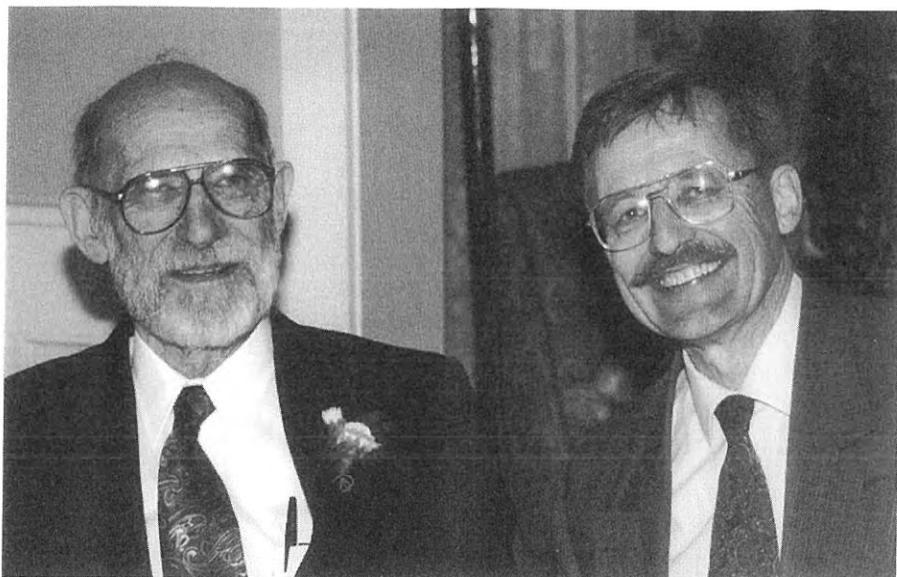
Fredrikke Nielsen frå Tysvær og Bergen vart stor skodespelar i Norden, ho vart kjend med Bjørnson og Ibsen og hadde store rollor i deira drama. Seinare vart ho vekkjingspredikant. Ho skreiv si eige livssoga; men manuskriptet kom burt. Professor dr. Willy Heggøy frå Bergen hev rekonstruert manuskriptet. Og Ludv. Jerdal fortel i denne kronikken um vonene for å få det ut i bok.

Fredrikke Nielsen var namnet på ei av dei største skodespelarar i Norden. Ho vr fødd utanfor ekteskap og voks upp i fatige kår. Og ho vart kjend for sin venleik og sitt skodespelartalent. I åtteårsalder vart ho henta frå Tysvær og førd til Bergen der ho vart adoptert. Ho var fødd i 1837 og døydde i 1912. Livet hennar vart som eit eventyr, og ho hadde sjølv skrive livssoga si. Fyrste delen av den soga kom i 1998 på Novus forlag i Oslo. Titelen er: *Fredrikke Nielsen: «Minnen från min barndom och mina första ungdomsår. Utgave med innledning, et tillegg og opplýsnings»* ved litteraturprofessor Harald Noreng. Og på titelbladet hev Noreng skrive: «Tilegnet Willy Heggøy Pd. D.». Boki er på svensk og fortel levande um barne- og ungdomsår, frå 1837 til 1857, altso hennar fyrste 20 år.

Boki sluttar med desse ordi frå Fredrikke Nielsen: «Det har varit en tilfredsstillelse för mig at kunna nedteckna mina erindringar från barne- och ungdomsåren, och om Gud vil og gifver mig tid och hälsa, så har jag ämnat skrifva en bok om mina tjugufem år vid teatern, om min omvendelse och mina tjugutvå år som evangelist».

Manuskriptet som kom burt

Den planen fullførde Fredrikke Nielsen. Ho skreiv boki om sitt eige liv. Manuskriptet var ferdig i 1908, og kapasitetar som Hulda Garborg og Arne Garborg las det og kom med sterke lovord. Fredrikke Nielsen dødde på Haukeland Sjukehus i Bergen 7. juli 1912. I dei månader av livet sitt hadde ho rådlagd med Bergens-forfattaren, dramatikaren Hjalmar Meidell, um å få utgjeve det fullførde manuskriptet. Meidell lova å lesa det og å senda det til Gyldendalske forlagsavdeling i Kristiania. Manuskriptet kom i sats. Men so var ulukka ute. Nokre av etterkomarane til Fredrikke Nielsen meinte at deira gode namn og rykte kunde få skadar dersom det vart kjent at Fredrikke Nielsen

Frå v. professor Willy Heggøy og sonen Kåre Normann Heggøy.

var fødd utanfor ekteskap, at ha hadde havt ein fatig barndom i Bergen, og at ho til sist hadde reist som vekkjingstalar – attpå til som metodist. Etterkomarane hennar var byrge skodespelarar, men ikkje forkynnarrar, segjer Heggøy. Og Harald Noreng fortel i fyreordet til boki um barne- og ungdomsår av Fredrikke Nielsens fullstendige manuskript at det at det «gikk opp i flammer» – i 1912 eller 1913.

Og no attende til professor dr. philos. Willy Heggøy, den bergenske målmannen som var misjonær i Algerie i Nord-Afrika i 30 år og leidar for det kristne senter for nordafrikanske studiar, og deretter professor i Sambandsstatane, i verdsreligionar. Han bur no i Thaxton i Virginia, sud for Washington, etter at den muslimske regjeringi kasta ut misjonærane frå Nord-Afrika. Willy Heggøy er bergensaren som vart målmann (vestmann) alt i barnealderen. Han talar nynorsk når han er heime. Men eg vert sjuk når eg ser den nynorsken som mange skriv no, segjer han. I Afrika og Sambandsstatane hev han undervist på engelsk og fransk. Heggøy er ein kjend forskar med sterk historisk bakgrunn. Og når Harald Noreng hev tileigna boki av Fredrikke Nielsen til Heggøy, so er bakgrunnen klår nok: Det var Willy Heggøy som i 1980 fann Fredrikke Nielsens svensk-språklege manuskript um barne- og ungdomsår. Det var i California, hjå Leif Thorne-Thomsen, som er son av Gudrun, yngste barnet til Fredrikke Nielsen. Dermed var manuskriptet berga. Og forskaren Willy Heggøy tok opp eit stort arbeid med å skriva opp att soga um den store skodespelaren som

og vart ein stor evangeliekjennar.

Kjeldegransking, ogso i Ibsen-drama

Willy Heggøy var på ferie i Bergen no i sumar, og me spurde um vonene for utgjeving. Han hev skrive eit stort verk med titeien «Den skjønne Fredrikke». Harald Noreng hev skrive at «det var en uopprettelig skade for vår memoarlitteratur at Fredrikke Nielsens svære norske manuskript gikk opp i flammer», og når me nemner dette for professoren og forskaren Willy Heggøy, so tek han endå sterke i: «Det var eit littær mord!» segjer Heggøy.

Og so fortel han um arbeidet sitt med å bøta på det litterære mordet. Hans store manuskript byggjer på umfatande granskingsarbeid. Han hev granska kjeldor, han hev lese alle Ibsen-drama som Fredrikke Nielsen hadde rollor i. Ho var velkjend med både Ibsen og Bjørnson i deira Bergens-år, og ho debuterte då ho var berre 16 år som skodespelar på Ole Bulls Teater i Bergen i 1850. Det fyrste norske teatret. Mange og store teateruppdrag fylgte, til dess ho i 1880 fekk det rådet «å søke Gud». Det var i ei metodistvekkjing som både ho og mannen vart med i. Deretter fylgte ei lang årekjkja med talarferder i Norden og Sambandsstatane for metodistkyrkja. Willy Heggøy understrikkar at ho ikkje berre var skodespelar og evangelist, ho var barneuppsendar òg. Ho heldt òg litterære fyrlesingar, og ho las dikt på sine mange evangelistfer-

Til s. 7

Frå s. 6

der. I ekteskapet hadde ho ti born, seks av dei voks upp.

Sterkt tilhøve til Ibsen

Hadde Henrik Ibsen og Fredrikke Nielsen eit erotisk tilhøve? Det meiner psykiateren og litteraturforsken dr. Arne Juve. Grunnlag for dette hev han funne i to Ibsendikt «Min unge vin» (1856) og «Stambogsrim» (1866). I drama som Ibsen seinare skreiv er spori etter Fredrikkes liv og soga tydelege. Han kan ha kjent dragnad til den fagre og temperamentsfulle unge skodespelaren; men trongen til å utnytta henne i si eigi teaterkunst hev vore endå sterkare. Kanhenda hev den gamle Ibsen trega på at han ein gong vraka Fredrikkes kjærleik, skriv Harald Noreng i boki si. I alle høve var det sjølvaste Henrik Ibsen som skreiv brudlaupssongen då Fredrikke gifte seg med skodespelar Harald Nielsen frå Bergen, i 1856. Tri vers hadde Ibsen skrive, og siste verset lydde:

*I to, hvis hjerter af kjærlig ild,
Og kirkens ord nu forener;
Tag freidigt fat paa livets skuespil,
Det har saa veklende scener, –
Men det som stundom bringer jer besvær –
Bevar den aand som jer besjeler her,
Da kan I trygt / se uden frygt
Imod den tid, da tæppet falder.*

Henrik Ibsen

I 1857 sende Ibsen til fødseldagen hennar

Fredrikke Nielsen, fotografert av mannen hennar, Harald Nielsen, i Trondheim ikring 1870. I dei åri spelte ho Selma Brattsberg i «De unges Forbund» og Marta Bernick i «Samfundets Støtter».

boki «Gildet på Solhoug», saman med eit vensamt brev.

Fredrikke og Harald Nielsen flutte til Trondheim i 1861 og budde der i 15 år. Fredrikke hadde mange store rollor i Trondheim, i Bergen, i Kristiania og i Stockholm. I Bergen var ho den store primadonna, m.a. med rolla som Hjørdis i «Hærmænderne paa Helgeland» og med mange andre. Siste rolla hennar var i Ibsens «Samfundets Støtter» 17. juni 1880. Og då ho seinare vart vekkjingstalar, tok ho med seg skodespelarkunsti. Ho las også dikt – av H. C. Andersen, Wergeland, Welhaven, Ibsen, Bjørnson, Vinje, Garborg. Folk strøymde til i store skarar for å høyra den fagre og merkelege predikanten med skodespelartalent.

Ho tala ved Ibsens båre

Etter den radikale umvendingi i 1880 var Fredrikke lojal imot trui og livsformi til metodistane, og ho gjekk aldri meir i teater; men ho hadde lese dramaet «Naar vi døde vaagner». Og då Ibsen vart gravlagd på Vår Frelsers Gravlund i hovudstaden den 1. juli 1906, var ho med og hylla minnet hans, og ho markerte seg som Ibsens skodespelarinne. Saman med 12 000 andre defilerte ho forbi båra. Men ho stogga ved gravi og heldt ein liten tale. Ho sa millom anna: «I dyb Ærbødigheid og med inderlig Taknemmelighet til den store verdensberømte Skald, nedlægger en fordums Fremstillerinde af Signe i «Gildet paa Solhoug». Agnes i «Brand» og Hjørdis i «Hærmænderne paa Helgeland» disse Markblomster paa Henrik Ibsens baare. Fred med din Aand! Velsignet og hædret forblive alltid Henrik Ibsens Minde!»

Kjem boki «Den skjønne Fredrikke»?

Her sit misjonæren og professoren, dr. philos. Willy Heggøy, han er 87 år, men ungdomleg og i si fulle kraft. Og det er i spaning me spør honom um vonene for manuskriptet han hev skrive for å bøta på eit tidlegare litt rært mord. Han ordlegg seg roleg i svaret. Han gjev døme på korleis Fredrikke lever i Ibsens diktverk. Men forlaget tykte at Heggøyas manuskript um «Den skjønne Fredrikke» var for umfatande. Professor Noreng las det og tilrådde utgjeving, og eg hadde ikkje hug å korta det so mykje som det var tale um. Ho stod for eit sjeldsynt kultur miljø: Teatermiljøet, og so det kristne miljøet. No hev Ingolf Diesen teke yver manuskriptet, og han hev samband med eit anna forlag. Boki kjem, slær Willy Heggøy fast.

Næming

*Sfærone spinna.
Jordi du fann.
Fødd av ei kvinne.
Avla av mann.*

*Kanna fyrr fræva.
Naken til verd.
Voni um æva,
fylgjer di ferd.*

*Ætting åt jordbu.
Erving av jord.
Eve og gudstru.
Næming i Ord.*

*Medfylgja smaka,
skripna og svolk.
Sova og vaka.
Furdast på folk.*

*Læra å leva.
Elskhug og svik.
Lidrenning gjøva.
Fatig og rik.*

*Byrdene bera.
Bardage-lon.
Menneskja vera.
Otte og von.*

*Vetrar og sumrar,
aka på il.
Liksom dei slumrar,
stanar eit bil.*

*Tidi deg tægde,
tøler mot kveld.
Ubyrd deg bægde,
toga ditt tjeld.*

*Tidi ho strøydde,
solskin og sno.
Vinna deg mødde.
Snart fær du ro.*

*Herren deg kallar
heim til si hall.
Hovudet hallar.
Tidi er all.*

Einar Torgilstveit

Nokre ordtydingar: eve (m.) = tvil. uvissa; skripna (f.) = gleda, lukka; furdast (v.) = undrast; lidrenning (f.) = hjelpe; bardage-lon (f.) = valplass, stridsleivingar; tægja (v.) = roa, forsona; tøla (v.) = stunda, lakkja.

Til NORSK SPRÅKRÅD

Grunntankar um det norske skriftmålet

Kristian Strømshaug frå Råde i Østfold sende dette brevet til Norsk språkråd 28. sept. 1999

Av Kristian Strømshaug

Eg har fått brev få dykk med spørsmål om bøyning og uttale av ei blanding av norske og utanlandske ord til grunnlag for nynorsk mål. Eg ser at desse spørsmåla går på tverke og er til skade for norsk skriftmål. Det kan eg ikkje vera med på av fleire grunnar.

1. Utanlandske ord i «nynorsk» skriftmål

Utanlandske ord til bruk i «norsk», t.d. latin, engelsk (angloamerikansk), dansk eller anna: Dei duger ikkje til grunnlag i norsk mål, av di dei ikkje er norske. Det går ikkje å gjera norsk av unorsk. Det blir ikkje norsk på anna grunnlag enn rein norsk. Sjølv om dei utanlandske orda er mykje brukte her, er dei utanlandske – ikkje norske. Vidare gjer dei stor skade ved å trenge unna gode norske ord som ber ei grei og klår meinung i seg.

Dete er ikkje uvilje mot dei utanlandske orda der dei kvar for seg høyrer heime. Der er dei best, liksom norske ord er best i norsk.

2. Bruk av avslitne former i skriftmålet

Bruk av avslitne målføreord: årsaka til at orda har blitt slik, ligg vel mykje i mangel på norsk skriftmål i mange hundreår. Og vidare er det press frå eit anna skriftmål. Dette har vore til skade for taalemålet vårt òg. Under slike vilkår er det godt gjort at me har berga taalemålet vårt så pass godt som me har.

Det skulle vera greitt å skjøna at til grunnlag for eit skriftmål for heile landet, lyt ein bruka dei heilaste og beste målføreformene – same kor ein finn dei i landet – framfor dei meir/mindre avslitne.

Sagt i ei setning: Måldyrking, ikkje måløyding.

3. Motvilje mot norsk i «norsk»

Kvífor er gode norske ord så farlege i norsk? Me har god norsk om me berre brukar han, og er *ikkje* tente med noko-veg-norsk.

Eit døme er like rettar for i-mål som for a-mål. Det gjer reint norsk mål rika re for heile landet. Det må vera greitt å skjøna. Det er eit sjølv sagt rettferdskrav. Stor takk til Norsk Målungdom for det.

Vidare ligg det mykje god og lite brukt norsk i målføra enno, til avlöysing av framandord og til styrking av god norsk i skriftmålet.

4. Skipling av målet i gali lei

Kvífor so ofte omgjering i gali lei: bort frå norsk i staden for heim til norsk? Eit mål som stendig er i skipling mistar seg sjølv. Med skipling rett som det er, mellom kva som skal brukast/ikkje brukast, er det vandt og innvikla å lære, og folk flest bryr seg vel lite med det òg, når det om nokre år er gale likevel. Lite verd er det å lære det òg; eit «norsk» mål som er så utarma og fattig. Ved å blande i hop eige og andres gode mål viser me ikkje rettferd eller vyrdnad, men gjer skade, både for andre og oss sjølve. For eigen del har me heller ikkje råd til å vanvyrde arven gammalnorsk > rein nynorsk og vidare fram.

Me har eit ordtak her: «Det er som ull og mjøl i en påsa». Det eine skjemmer det andre ut, av kvar for seg gode ting.

Her har islandingane mykje å lære oss om god målbruk.

Det har alt festa seg eit blandingsmål, bokmålet, og me har lite bruk for eitt til. Bokmålet er det andres sak å greie med. Lite det lystar å vera så forelda i målvegen som me var før 1885, utan eige skriftmål.

Skal me vera med på å mista skriftmålet vårt andre gongen? Det er sterke krefter som vil det slik: Han Makt Mektig, han Mammon Umetteleg, og han Urban Øydar i lag, som truge arbeidar, nei, orsak «jobbar», for språkleg armodskap og er imot norsk mål og rettferd for dei svake i samfunnet.

Kvífor slik trong eller iver for å koma bort frå norsk?

Me har mista skriftmålet vårt *ein* gong. For 114 år sidan fekk me det att. Skaden av fråvære av eit nasjonalt skriftmål har me enno.

Av dette må det vera noko å lære. Første gongen var det lite ved det å gjera. Men no, andre gongen og mykje verre, AV FRI VILJE, å gjera noko slikt. At me som likar å kalte oss ein kulturnasjon, vil øyde bort mykje av grunnlaget for han, er ikkje byggjande kulturarbeid.

Å få leva som frie menneske med eige mål og kultur er ein menneskerett.

Kvífor gå imot det? Ein menneskerett som ikkje gjeld for alle, er ingen menneskerett.

Kvífor vera på tverke med dei andre nordiske landa som held hand om, og vyrdsnar dei gode nasjonalmåla sine og brukar dei til det dei etla er. Me vil *ikkje* setje oss sjølve utanfor norsk mål. Me vil *ikkje* miste skriftmålet vårt ein gong til. «Betre på eigen fot å stande, enn sitje på andres kne».

5. Grunnlaget for godt norsk skriftmål

Grunnlaget for skriftmålet må vera no, som då han Ivar Aasen var her, i sine målføre, norsk målbygnad og norske ord. Anna tilfang duger ikkje. Difor lyt ein halde fram som han Ivar Aasen, brukar det ein finn der ein finn det i landet vårt, til grunnlag for god norsk. «Eg fann, eg fann», sa Oskeladden.

Eit døme frå Østfold: Her fann han Ivar Aasen gammalnorsk *t* i ending i levande mål. Han hadde gått i gløyme elles i landet på den tida. Her er han enno, i levande mål; *I* = tjukk *l*; *blat* = bladet; *bolet* = bordet; *leuet* = lauvet; *olet* = ordet; *skåpet*; *tørjet* = torget; *träuet* = troget; *veret er bra*, m.fl. I *det*, pronomenet, går *t* i ending vidast. Her kan ein bruke anten fremre del av ordet, *de*, eller bakre del av ordeet, *t*. Ein kan nytte den eine eller den andre av desse formene, ofte finst både formene i same målføret:

Frå *det* = *frå-de/fråt*; med *det* = *mede/met*; på *det* = *på-de/påt*; til *det* = *te-de/tet*; ved *det* = *ve-de/vet*.

Slik har nynorsk taalemål frå ein liten utkant kome heile landet til gode og gjort norsk mål rikare for oss alle. Då må ein undre seg over at godt norsk i-mål er sett utanfor etter at Aasen var her. Det har eit mykje større midtnorsk område enn *t* i ending i Østfold; sør-norsk, vestnorsk og austnorsk, frå Agder til og med Nord-Gudbrandsdal.

Ein gjer seg sjølv skade ved å underkjenne det Aasen gjorde for norsk mål og kultur, for folk og land. Ingen kan gjera det betre, men mange därlegare.

Til s. 9

Nærlos på Ivar Aasen som granskars og målreisar

Av K. E. Steffens

Jarle Bondevik og Oddvar Nes (red.):
Ivar Aasen-studiar I
Norsk Bokreidingslag 1998

Det hev vore offentleg kjent sidan 1841 at den grammatikken Iver Andreas Iversen Aasen, som han opphavleg heitte, i 1832 fekk av «en Corporal, som jeg var vel bekjendt med», vart det kveikjande grunnlaget for den språklege interessa og innsatsen hans. Forunderleg nok hev ingen granska og skrive om denne corporalen og den

Frå s. 8

Han fekk gjort utruleg mykje, og framfor alt godt og rett målarbeid. Den norske grammatikken, målbygnaden og den store ordboka og mykje anna. Sjølv sagt rakk han ikkje over alt av ord. Enno er det mykje reint og godt norsk mål som ikkje har kome i skrift.

Utarvinga som går føre seg no er ein urett mot kjeldene til Aasen, mot han Ivar Aasen sjølv, og attved det mot alle oss andre som er glade i heimleg mål og kultur, og livsverket Aasen fekk gjera for folk og land. Ser ein litt lenger attende i soga vår, er det òg ein urett mot dei som sette gammalnorsk talemål i skrift, – som Aasen gjorde det seinare, med norsk talemål på 1800-talet.

Ved å vera den ein er, ta vare på og bruk det heimlege og gode ein har, er ein til mest glede og gagn, både for andre og seg sjølv.

6. Løysinga frå armodsdomen

Løysinga ut or armodsdomen etter 60 år på botnen ligg nær:

Det er at me alle går saman i lag på heimveg, attende til – og fram til – godt norsk mål så reint som kjeldene gav det til Aasen, og han gav det vidare til oss. Her er klår og grei målbygnad. Og det er ei yrande mengd av gode norske ord. Godt og reint norsk skriftmål og reine målføre er den beste reidskapen til å bera vaåre tankar fram.

Det er ikkje avleggs, men framlegggs, om ein gjer eit nytt ord på heimleg grunn. «Å sei ei grei meinung i få ord, – det er konsta».

ARV AUKE, IKKJE ØYDE!

Råde, den 28. september 1999
Kristian Strømshaug

handskrivne grammatikken han hadde med seg heim til Ørsta frå underoffisersskulen i Bergen før Terje Aarset og Jarle Bondevik for få år sidan tok spørsmålet opp til granskning. Når det galdt corporalen, Ole Samundsen Digernæs (1795-1875), var all munnleg tradisjon då kvorven slik at det er uråd å karakterisera honom som menneske og personlegdom 1). Men det hev lukkast Bondevik å identifisera den grammatikken som må ha vorte fyrelesen eller diktert til elevane på underoffisersskulen då Digernæs gjekk der i 1821-23. I Ivar Aasen-studiar I er Digernæs-grammatikken prenta, og Bondevik legg fram resultata av granskingsane sine. Læreboka i avskrifta til Digernæs er David Seidelin Birchs *Udtog af den danske Sproglære til Brug ved den første Undervisning i Modersmaalet* (1812). Presten Birch (1780-1854) var i sju år knytt til ein lærarskule på Lolland, og mest alle skriftene hans er klårt merkte av interesse for skule og opplæring. Bondevik hev òg lese og saumfare ei rad grammatikkar som kan ha spela ei rolle for Birch og kjem til at det må vera S.N.J. Blocks *Haandbog i det Danske Sprogs Grammatik, til Vejledning for den studerende Ungdom* (1808) som hev hatt mest å segja. «Det er god grunn til å tru at Birch har brukt Block 1808 då han skrev grammatikken sin» (s. 25).

Ivar Aasens system av vokalar og difontongar er der etter kvart kome ikkje so lite fagleg granskning og dryfting av. Sunnmøringen og germanisten Bjarne Ulvestad tek opp emnet i den lange artikkelen «Ivar Aasen og granskingsa av sunnmørsmålet» og freistar å finna ut om Aasen på dette omkvervet òg var først og fremst styrd av sin trond til det ypparste og systematisk beste. Artikkelen, som er skriven for spesialistar (eg høyrer ikkje til dei!) hev fleire kritiske åtgåingar, slike som at «Den som prøver å arbeide seg igjennom materialet om sunnmørsk målføre står framfor eit samansurium av lydteikn» (s. 78) og at «skulelararar har etter mi meinung spela ei altfor stor rolle som informantar i sunnmørsk dialektologi» (s. 78). Ulvestads konklusjon er at Aasen tolleg tidleg såg nord-sunnmørsk som «sitt ideale sunnmørsmål» (s. 72) og at han alt i framstellingane av språket på Sunnmøre er syntetikaren som vel det han tykkjer er «det bedste» (s. 69).

Nett dette kreativt utveljande ved Aasens verk vert vektlagt i den engelske granskaren Andrew Robert Linns artikkel «Ivar Aasen and V. U. Hammershaimb:

Towards a Stylistics of Standardization». To og potensial finst, men grammatikaren er eigenleg ein skapande kunstnar både når han skildrar og, ikkje minst, når han normerer og standardiserer (s. 94). Linn samanliknar dei to utgåvane av Aasens og Hammershaimbs grammatikkar, og synar, klårast for Aasen, som var «the superior artist» (s. 117), korleis andreutgåvane er merkte av ein trond til det einskaplege og autoritative slik at språka skal stå fram som objektive storleikar som trygt kviler i seg sjølv og ikkje treng onnor legitimering enn at dei er «den eneste Taleskik, som passer tilfulde til Folkets Tanke og til Landets nedarvede Sædvaner», for å nyttta Aasens ord i 1874-utgåva. (Sitat med tilvising på s. 102 i Linns artikkel).

Dette er nok ei sterkt «retorisk» overdriving, for noko einskapleg norsk folk hev aldri funnest, og det språklege mangfaldet i Noreg (med glidande overgangar til grannemåla) hev ingen sjølv sagt «samnemnar». Eg er likevel ikkje i tvil om at Aasens normal var ein syntese merkt av fagleg og kunstnarleg flogvit og at tragedien og misären for målrørsla millom anna er ein funksjon av at ein hev «slept handi til Aasen», for å tala med Marius Hægstad.

Ivar Aasen-studiar I er eit godt tiltak, og utgjevarane fortener ros for høg kvalitet i det fyrste nummeret i serien. Dei einaste faktiske feila eg noterte var at Maurits Hansen ikkje nyttar z i fyrenamnet sitt (s. 57) og at *akselererande* skal skrivast med ein l (s. 74).

1) Note

Ole Digernæs gifte seg i 1853 med ei enkje på garden Liadal og fekk, slik skikken var, ny «adresse»: Lieda(h)l. Gardsnamn fungerte stort sett ikkje som personlege og faste slektsnamn på denne tida, og ingen «tok» nytt namn når dei fluttet. Folk vart utan vidare registrerte med namnet på garden der dei budde lagt til farsnamnet. Ein kan elles merkja seg at Aasen på morsida var skyld med denne corporalen som han var «vel bekjendt med» og at der var fleire gáverike og interessante personar i farsætta til Ole Digernæs. Ein kan nemna Sivert (Sigvard) Stenersen Digernes (d. 1900), den andre journalisten me veit om frå Ørsta, og Ludvig Sæhoug (d. 1959) som ein bok var ordførar i Laksevåg og spela ei hovudrolle då Vestlandsbanken vart skipa. Han var òg medlem av Vestmannalaaget. (Eg skreiv litt om desse frendane mine i artikkelen «Kven var den fyrste lækjaren og fyrste journalisten frå Ørsta?» som stod i Møre-Nytt 1.3.1980.)

Sagt:

Det nasjonale gjenombrotet

På sam vis som Aasen reiste landsmålet upp i skrift frå å ha vore berre talemål i fram mot 300 år, gjekk Dante Alighieri og Martin Luther fremst og synte vegen i Italia og Tyskland. Norsk vart skriftfest um lag samstundes med serbokroatisk og færøysk: i dag er turen komen til dei tidlegare kolonialndi i Afrika. I Zimbabwe ser dei upp til Ivar Aasen som eit djervt fyredøme for målreising. Det nasjonale gjenombrotet på 1800-talet, der målrørsla var ei berande kraft, er soleis ein renning i moderniseringi av alle samfund i den nytidige soga.

Hefte for Volda og Ørsta Målungdom, oktober 1999

Fri og sjølvstendig organisering

Det trengst ei fri og sjølvstendig organisering av folk med hug for norsk mål og nasjonsbyggjing. Staten hev lenge nok vore ein måltynar i landet vårt. Sabotasjen mot mållovi, samnorsklinia og freistnaden med målklyvde lærebøker på 1990-talet hev synt det til gagns. Me må – som Ivar Aasen – lita på nasjonal uppgløding og idealisme frå einskildmenne, skal me ha von um framgang. Og berre eit mål som byggjer på studnad og tillit hjå medvitne og vakne folk, stend bergast i vind og ver.

Skrift for Sunnmøre Vestmannalag sept. 1999.

Åland ny mikrostat?

Fyrst vert Færøyane sjølvstendig stat. Sidan kan det gå same vegen med Åland (25 000 ib.) Det vonar Thorvald «Thusse» Eriksson. I 17 år var han talmann – eller president – på Åland.

Ottar Fyllingsnes i Dag og Tid

Moderlandet og riket

Åland har vorte styrt både frå Sverige, Russland og Finland. Når ålendingane snakkar om «moderlandet», snakkar dei om Sverige. Når dei talar om Finland, nyttar dei «riket».

Ottar Fyllingsnes i Dag og Tid

Høgnorsk uppsving

Høgnorsksaki hev fenge ein uppsving det siste tiaret, ei tydeleg fylgja av at samnorskpolitikken hev spela endeleg fallitt. No er det tid for å byggja og bøta i målrørsla – og reisa oss på nytt med eit sermerkt og klårt profilera program. Avslagsmentaliteten frå den tidlege etterkrigstidi hev me lagt attum oss. Frå no av vil me vinna fram med ærleg strid og argumentasjon, ikkje pruta oss burt med tingningar og byråkatiske krokvegar

Høgnorsknytt nr. 3/1999

Eit dogme i sosiolingvistikk

Av K. E. Steffens

At alle språk er like gode hev vorte eit dogme i sosiolingvistikk, eit fag som stort sett hev vorte utvikla og styrt av folk som er merkte av ein kvasi-marxistisk eller nasjonalistisk tankegang. Eg skriv «kvasi-marxistisk» av di korkje Marx eller Engels rekna språk som ein del av den kulturelle overbygnaden, men som ein klassenøytral reidskap for samfunnsliv og kultur som ikkje treng nokor omvøling når ei ny klasse tek makta. I norsk sosialisme frå Marcus Thrænes tid og fram til 1933 då den tidlegare venstremannen H. Koht fekk arbeid for samnorsk inn i programmet til Arbeidarpartiet, var det rådande dansk-norske skriftmålet sett på som den naturlege reidskapen for arbeidarklassa òg. Ein såg på språket som eit pedagogisk spørsmål: alle måtte få høve til skulegang og opplæring i å bruka og meistra skriftmålet som i seg sjølv var godt nok.

Ein kan segja at med Kohts folkemålstrev fekk den «borgarlege» nasjonalismen styrkt forfestet sitt i Arbeidarpartiet, men likevel slik at ein alltid gjorde front mot det ein såg på som eksklusive og «aristokratiske» sider ved målstrevet. Med andre ord: den Aasen-orienterte høgnorsken (i-målet og alt som høyrdet det til) måtte vika for eit verkeleg «demokratisk» folkemål som bygde på talemåla i dei folkerikaste lutene av landet og som òg inkluderte det folkelege talemålet i byane. Dette ville vera eit sers viktig steg på vegen til full nasjonal samling, ei samling og ein einskap som ville gjera slutt på den både nasjonale og sosiale kløyvinga i folket vårt.

Eg kom til å tenkja på dette då eg las den omtalen Jostein Krokvik hadde av John Honey's bok *Language is Power* i Vestmannen nr. 6/99. Krokvik tykkjer der for oss er lite å henta hjå Honey, «trass i at han fær inn gode einskildskot som òg råkar

blink på vår heimlege valplass». Krokvik mislikar Honey's forsvar for språkleg standardisering og tykkjer han er «einøygð» når han kritiserer påstandet om at alle dialektar og alle språk på alle omkverve er likeverdige. Her gløymer Krokvik at Ivar Aasen er den største standardiseraren i norsk målsoge og at heile livsverket og strevet hans er tufta på eit *kvalitativt* målsyn. Det kan heller ikkje vera tvil om at målrørsla frå fyrste stund «drøymde om herremålsstatus»: landsmålet skulle sigra over heile landet og på alle omkverve. Truleg er der i alle standardiserte skriftmål ein meir eller mindre berrsynt tendens til det Krokvik mislikar so sterkt: målimperialisme. (T.d. nynorsk som «einaste riksmål»).

Eg kan ikkje sjå at Honey nekta for at so å segja alle språk kan vera utgangspunkt for odling og dyrking fram til fullmogne kulturspråk. Men i praksis er det umogleg. Eg tykkjer Honey grunngjev sers godt at språk som gjennom mange ættleder hev vorte dyrka og utvikla *er* betre og meir tenlege reidskapar for kultur og samfunnsliv enn dei som vantar slik medviten odling og kanskje aldri kan få det. Slik eg ser det, er nynorsk nettopp eit døme på at hardt og trottugt arbeid er naudsint or å gjera eit språkleg «råmateriale» til ein ledug reidskap for åndsliv og samfunnsliv.

Det er framifrå at Krokvik no hev skrive om Honey's bok i Vestmannen. Me vurderer boka ulikt (men slett ikkje i alt!), og eg skulle ynskja at fleire i vår flokk las henne og vurderte om ikkje Honey hev gode og nytte argument for vår sak òg. Eg må til slutt tilstå at det var med ei viss skadefrygd at eg las Honey's «pulveriserande» kritikk av meir enn ein sosiolingvist som presenterer kvasi-marxistisk strulp som om det var objektiv vitskap.

Fin kunstnar frå Bygde-Noreg

I eit fyredrag i Vestmannalaget skildra journalist Reidar Storaas kunstnaren Mons Breidvik, ein mann som han kjende personleg frå sine eigne uppvekstår i Norheimsund. Breidvik budde den gongen i Vikøy, berre fåre kilometer ifrå. Dei var nærepå grannar. Og me fekk ei målannde skildring av ein fin jkunstnargivnad og ein mann som våga å skilja seg ut, i klædebunad og i veremåte elles. Mons Breidvik var ein staut, rakryggja og velklädd mann, og med kunstnarhått. Stova

hans i Vikøy var fylt av kunst og av bøker. Levande og humoristisk fortalte han til dei han møtte, jamvel um han i nærmiljøet truleg sakna kveik og uppmoding.

Mons Breidvik var bondegut frå Brekke i Sogn. Kunstmargivnaden hans syntet seg tidleg, og fekk ny kveik då han vart elev på Framnes Ungdomsskule i Vikøy, berre 16 år gammal. Der møtte han prost J. A. D. Christie, ein av dei som i 1868 var med på å skipa Vestmannalaget

Til s. 11

Standard Engelsk og høgnorsk

Eg tek upp nokre punkt kring merknadene til Steffens, «Eit dogme i sosiolinguistikken», um meldingi mi av John Honey *Language is Power. The Story of Standard English and its Enemies* i nr. 7. Boki skal elles vera meld i fleire engelske tidsskrift.

At «alle språk er like gode» er eit dogme som eg likevel ikkje trur alle (sosio)lingvistar brukar utan problematisering. Svaret åt Honey er eit nytt dogme, at «alle språk ikkje er like gode». Problematisering eller nøgnare klårgjering finn eg ikkje i hans bok. Eg kann heller ikkje sjå at den livsfremjande naturlovi um (mål)mangfelde er sameinleg med det han skriv. At Koht og felagar i 30-åri såg pedagogisk på målet, er ein flik av sanningi. Dei såg dertil sosialt på målet, og *nasjonalt* – som, slik eg ser det, ikkje er det same som nasjonalistisk (nasjonalismeordet i norsk målstrid høyrer dei siste 15–20 åri til, og er etter mi meinig ofte misvisande).

Det fører innlysande på villveg å tru at alle språk og dialektar skulde vera like gode i alle samanheng og til alt. Held me oss til heimleg målstoda og Ivar Aasen – som Steffens kjem inn på – er det klårt og sjølvgjeve at ikkje alt var like høveleg til mynster for eit nytt *norsk* skriftmål. Aasen vraka «slapp» (regellaus) kvardagstale, uppblanding i utrengsmål med det «sedvanlige skriftspråk» (dansk), og han bygde strengt på systematisk rotfeste i gamonnorsk. Attåt skulde ord og formverk vera levande i talemålet ein stad i landet. Dette tyder ikkje at det vraka måltifanget ikkje skulde vera «like godt» reint språkleg. Men til mynster for eit *norsk* skriftmål var det ikkje like godt. Aasen skrev (i *Om vort Skriftspråk*) alt i 1836, fyrr han sette i veg med det store målarbeidet, at *Denne nye Sprogsform skulde dog aldeles ikke paabydes eller paanødes, man skulde opmunstre til dens Brug, men elles lade Enhver bruge det Nye eller Gamle efter*

egget *Godtbefindende*. Dette demokratiske grunndraget for norsk målreising, valfridom, hev alltid vore der, same um Steffens meiner målrørsla frå fyrste stund «drøymde um herremålsstatus». Kva folk drøymer um fær vera ei sak for seg, men kva med Arnulf Øverland som på 50-talet sa at «det skal bli ett sprog i dette landet, og det skal bli vårt sprog!» Den parten som hev fungera målimperialistisk innanlands – burtsett frå den statlege samnorske herferdi – finn me på hin kanten – både mot norsk mål og mot samisk! At det er innslag av målimperialisme i alle standardisera skriftmål, vil, slik eg ser det, draga ordet «imperialisme» ut i meiningslösya, same um skriftlege standardmål fær ei viss yverhøgd andsynes tilskoknande målføre. Men dette fylgjer med skriftfesting av mål, oftast eit språkleg yverlevingsvilkår. I det heile hev eg den kjensla at Steffens – som Honey – stundom tenkjer på talemål utan skriftfesting når meininger er å få fram påhevdta kvalitativ ulikskap millom måli. Nye skriftmål treng naturleg nok odling og røkt og dyrking!

Etter eg skrev bokmeldingi, fekk eg frå Lars Bjarne Marøy utskrift av melding på internett um *Language is Power* av Peter Trudgill ved universitetet i Lausanne, Sveits (<http://www.phon.ucl.ac.uk/home>), ei melding fyrist prenta i *Journal of Sociolinguistics* 2,3, pp. 457–461, 1998 (Blackwells). Han er ein av dei mange lingvistane som etter Honey er *fiendar* av Standard Engelsk. Trudgill, noko harmfull og knapt med jamvektug framstelling, hevdar at han til liks med andre lingvistar tvert um hev rådt elevar i engelsk til å læra seg nett Standard Engelsk, utan at det dermed er noko kvalitativt høgre ved denne målvarianten. Han meiner at alle kjende mål og målføre på meiningsfull måte er *potensielt* like gode. Slik Trudgill ser det, er boki full av feil, halvsanningar og forvrengjingar, ei uheiderleg bok med därlege grunngjevingar og merkjelege påstand.

Dante Alighieri

Ein lesar undrast litt på *Dante Alighieri*, som han hev sett nemnd i sume høgnorskskrifter i det siste. Og so vidt Vestmannen veit, er det den store diktaren som oftast berre hev vorte kalla Dante (1265–1321), han som skreiv «Vita nuova», kalla den edlaste kjærleiksdikting i verdi um Beatrice som han møtte 9 år gammal, og som han sidan elskar på fråstand til siste slutt. Og han skreiv «Divina Commedia» der Beatrice fører Dante gjennom paradiset. Dante var fødd i Firenze og døydde, beisk, kjettaravdømd og forfylgd, i Ravenna. Dante vert nemnd reint serskilt i høgnorsklesnad fordi han skreiv på det toskanske folkemålet, som, etter det var lyft opp til diktmaål, vart utgangspunktet for moderne italiensk. Han skreiv elles på latin um dei italienske folkemåli. Frå sist på 1800-talet hev Dante Alighieri vorte samnamn for ei rad italienske nasjonale mållag og kulturvernlag i Italia og utanlands. Me kunde kanskje jamføra med Aasen-lag!

Han meiner at Honey er fullkomeleg ute av stand til å visa korleis Standard Engelsk språkleg skulde vera av eit høgre slag enn andre målvariantar. At Trudgill ikkje held Honey for nokon jamlikmann, er klårt nok. Honey er elles ikkje lingvist, men historikar og pedagog.

Jostein Krokvik

si kunst, sa Storaas, som hev skrive ei bok um denne fine vestlandskunstnaren som fekk sin siste kvilestad på Vikøy kyrkje-gard. Sambygdingen, kunstnaren Ingjald Rosseland hev forma minnestenen som stend på gravi der.

Mons Breidvik er so velkjend at Storaas fekk mange spørsmål etter fyredraget.

Ludv. Jerdal

Frå s. 10

og som var ein god teiknar. Men Christie rådde honom ifrå å verta målar, endå han synte stor givnad. Seinare møtte han andre kunstnarar som fekk stor innverknad på han. Millom deim var Olav Rusti i Urdi som skildra Breidvik som ein framståande og gåverik ungdom. Det er òg klåre paralleller millom dei two, både i kunst, i målbruk og i kristensyn stod dei saman. Nikolai Astrup vart òg ein av dei gode venene til Breidvik.

Breidvik sa ifrå seg garden i Brekke, han kjøpte seinare eit bruk i Vikøy, og han budde elles i mange år i Sambandsstatane. Her på Vestlandet vart kunstverki hans godt mottekne. Hans portrett er velkjende, ikkje minst hans portrett av born. Breidvik teikna godlidande andlit, dei myrke sidor ved mannahugen var honom framand. Bileti hans av tun og hus og heim hev helg og høgtid yver seg. Og hans grafiske kunst nådde fram gjennom jolehefte og Norsk Aarbok. Mons Breidvik tala til oss gjennom

Olav Aurvolls «Grenda» skal hal- dast uppe

Bygdebladet «Grenda» i Rosendal som no nærmar seg 50 år, skal leva vidare. Pressemannen Knut Hass frå Rosendal som kjøpte bladet i 1980 av skiparen Olav Aurvoll og hev drive det i snart 20 år, hev no selt bladet til lokale næringsinteressor i Kvinnherad og regionsavisa «Sunnhordland» på Stord og «Haugesunds Avis». Frå komande års-skifte skal Grenda prentast på firefargepressa til «Sunnhordland» og skal taka upp kampen mot «Kvinnheringen» på Husnes og «Hardanger Folkeblad» i Odda.

Bergingsaksjon for «Grenda»

Knut Hass som no er 68 år og vil pensjonera seg, hadde tinga med A-pressa um sal av bladet. Men då han skyna at Grenda i so fall skulde verta slaktoffer, sa han nei. Dei two nemnde bladi på Husnes og i Odda er med i A-pressa, no skal Grenda taka upp tevling med dei.

«Grenda» vart skipa av sunnmøringen Olav Aurvoll, ein av dei mest originale i den sunnmørskje pressa. Han var fødd i Sande på Sunnmøre 5. november 1906, gjekk journalistkurs og var bladstyrar i «Vestlandsnytt i Fosnavåg 1935-51. I 1951 flutte han til Rosendal og skipa Grenda. Han var ein bladmann som gjorde alt arbeidet sjølv. I mange år var han med i styret i Norsk Bladmennalag, og han kalla seg «Grendamannen».

I 1980 selde han bladet til Knut Hass som no kan sjå attende på 48 års arbeid i pressa og kringkasting. Han hev vore knytt til Grenda, til «Jærbladet», «Haugesunds Dagblad», «Stavanger Morgenavis», ei tid frilansar i Rosendal, og kontaktmedarbeidar for NRK i Hordaland. Grenda hev han no styr i snart 20 år. Grenda er eit aktuelt lokalblad, og det kan no venta ny framgang. Knut Hass og kona Kari skal framleis ha ein liten eigardel i bladet, og dei hev no lagt alt til rette for at Olav Aurvolls blad fær leva vidare.

Ludv. Jerdal

Hugsa
bladpengane!

Mot religionsfred – humanismens framtid

Av Eyvind Andreas Dalseth, Vågland, mag. art.

Det er stort å vera menneske. Alle religionar hev eit guddommeleg sendebod i menneskjeskapnad, eller dei lærer at Gud sjølv er vorten menneske. Det fortel kor stort mennesket er. Det er sjølv guddommeleg.

I mitt strev med gudsproblem er eg komen til same konklusjon som Platon i dialogen Parmenides. Eg siterar på engelsk:

«But then, will God having absolute knowledge, have a knowledge of human things? Why not? Because Socrates said Parmenides we have admitted that the ideas are not valid in relation of human things, nor human things in relation to them: the relations of either are limited to their respective spheres. Yes, that has been admitted. And if God has its perfect authority, and perfect knowledge, his authority cannot rule nor his knowledge know us, or any human thing; just as our authority does not extend to the gods, nor our knowledge know anything of the divine, so by parity of reasoning they, being gods, are not our masters neither do they know the things of men.»

Denne tanken er heilt sentral i den sokratiske og platoske humanismen. Gudane og menneski held til i two tydeleg skilde sfærar som knapt rører ved kvarandre. Mennesket er meister for si eigi verksamd. Det er eit spørsmål um autoritet. Kven hev autoriteten?

Eg hev nådd fram til den konklusjonen at spørsmålet um Gud er eller ikkje er, er uturvande so lenge me ikkje kann sannkjenna honom eller han openberrar

seg på tydeleg måte.

Jesus er ei gåte. Og det er Buddha og Konfutse og Muhammed òg. Men eg hev fest meg ved nokre ord i evangeliet der det vert sagt at Jesus hadde two lærar: ei i reine ord for dei innvigde, og ei i likningar for folket. Han segjer ein stad: visdomen er rettferdigjord for alle sine born. Lærde han visdomslære for dei innvigde, kalla han seg menneskesonen. Og det òg fortel kor stort mennesket er.

Religionen handlar um det usynlege riket, og difor kann me ikkje einast um han. Ein sokratisk humanisme bygger på det som er openberra i fornufti og sansane.

Usemje, kiv og strid hev til alle tider vore eit ytre kjenneteikn på religion. Den sokratiske humanismen er det minste sams multiplum me alle kann einast um. Eg vil hevda at fornufti og sansane hev ein ibuande tendens til konsensus (samtykkje). Det er intersubjektiviteten.

Vestleg filosofi hev vore sers uppteken av tru og viting. Men det eg set i staden er det tenkjande menneske: homo cogitans. Mennesket tenker. Det er eit datum. Og tenking er grenselaus. Me må attene til pre-sokratikarane for å fatta dette. Dei hev alle spiret til vestlege fyrstellingar.

Me stend framfor ei global utfordring av rang med di samkvæmet aukar og plassen vert trongare. Skal det verta fred må religiøskrigane avløystast av ein sokratisk humanisme som segjer me inkje veit um Gud eller gudar, og som bygger på eigen menneskeleg autoritet.

Riksmålstidsskriftet ORDET stoggar

I nr. 2/3-99 av *Ordet* fær lesarane høyra at dette vert siste nummer av tidsskriftet. «Foreløpig» skriv Trond Vernegg, formann i Riksmålsforbundet. Årsaki til dette er pengemangel.

Ordet hev kome i stort tidsskriftformat (17x23,5 cm), 4 gonger for året, på godt papir og med prydleg og kostesam bladbunad, frå 1991 då store tilskot frå Bergens Riksmålsforening reidde grunnlaget for å taka upp att tidsskriftutgjevingi. *Ordet* kom òg tidlegare i etterkrigstidi i tidsskriftform, med André Bjerke til kjend skriftstyrar. Arnulf Øverland skulde vera mannen bak namnet. I ei lang millomtid kom so Riksmålsbladet som var i avisform. *Ordet* hev sidan uppstoda i 1991 stort sett halde ein sakleg og vyrdeleg tone, fritt for uhøviske og smaklause utfall. Siste nummeret er merkt av den påhevda 100-årshøgtidi til riksmålsrørsla, her rekna frå den illgjetne Bjørnson-talen i Logen i Oslo i 1899 (Riksmålsforbundet vart fyrst skapa i 1907).

Kva slag nynorsk frå Aasen-senteret?

I bladet Møre, Volda, for 21.10.1999 hev K. E. Steffens eit innlegg retta til Aasen-senteret (Ivar Aasen-tunet) i Volda ved direktør Ottar Grepstad. Meir álvorleg enn storleiken på statsløyvingar er spørsmålet um kva slag nynorsk senteret skal tena, skriv Steffens i «Katastrofe for Ivar Aasens nynorsk».

Den 28.10.99 hev tidlegare formann i Noregs Mållag, Johan Krogsæter, Vatne, eit innlegg i same bladet, «Katastrofe=Samanbrot» der han viser til Ivar Eskeland og styd tankane til Steffens: *På lengre sikt står det i føre for å bli rive heilt opp, det som enno finst att av systemet i nynorsken ... me dredgst med eit Norsk(!) språkråd, som ynskjer å gå endå lenger på utarmingsvegen. Ogso i vår tind ser det ut til at «Folkets Formænd» (Aasen) sviktar nasjonen.*

Hjå Steffens heiter det m.a.:

Når det gjeld Aasen og strevet hans, er det sumt me veit og kan vera urikkande overtydde om.

- 1) *Han ville ha vanvyrdt og forkasta den bokmåliserte nynorsken som meir og meir breider seg i ord, former og uttrykk.*
- 2) *Han ville ha rådt til heller å skriva konsekvent og stødig riksmaål enn det rotute lappeteppemaål som nynorsken meir og meir hev «utvikla» seg til.*
- 3) *Han ville ha akseptert og sanna at staten Noreg på alle materielle omkverve kan fungera uproblematisk utan nynorsk*

og at me ikkje på noko område treng ein nynorsk som i det store og heile berre er ein kolonial variant av bokmalet.

Med andre ord: Ein prosess er i gang som meir og meir gjer nynorsk til eit uinteressant språk, eit mål utan sermerkt dår, eit kolonisert avbrigde av bokmalet, som me godt kan greida oss utan. Då vil det lite nyttja med eit bygg til 50 millionar kroner og store publikumsvenlege utstillingar. Målrørsla kan enda som ein tragisk episode i norsk målsoge og Aasen-tunet som eit museum eller kanskje «sorgsenter» over svikne voner

I Møre for 6.10.1999 skriv Ottar Grepstad i eit svarinnlegg m. a.:

«Til støtte for sitt syn dreg Steffens inn kva Ivar Aasen ville ha meint hundre år etter han døydde. Her er det fleire som meiner å ha slik god kontakt med verda bortanfor. Til dømes meiner Hovdereyen seg å vite noko om dette, i eit nummer der Ivar Aasen syng ut si til no heilt ukjende oppfatning om kor sterkt han hatar professorar og andre akademikarar. Denne innsikta i ein død manns ettertankar har diverre ikkje eg tilgjenge til. Derimot veit eg noko om kva Aasen-tunet kan, skal og bør bli.

—
Aasen-tunet tek mål av seg til vere samlande for alle nynorskbrukarar. Om ein skriv i-mål eller e-mål eller a-mål, om ein

skriv høg-nynorsk eller urban nynorsk – alle skal kjenne seg heime i Aasen-tunet, anten det er som gjest i utstillingane eller som publikum ved dei mange og svært ulike arrangementa og utoverretta tilboda vi no er i gang med å planleggje. Men Aasen-tunet og stiftinga som eig institusjonen, Nynorsk kultrusentrum, kjem neppe nokon gong til å sende ut fråsegner om korleis den nynorsken bør vere som alle nynorskbrukarar skal nytte».

*

Vestmannen ynskjer ikkje blanda seg inn i ordskeiftet. Men me undrast på um det ikkje er grunn til å ottast ein vanlagnad både med «sorgsenter» og «mausoleum» i dag, med ein nynorsk som er attendeslegen fra 34,1 % til kring 15 % i skulen, som hev lide nedgang i pressa, skriftliv og styringsverk, og med eit skulemaål langt på veg ribba for tradisjon, system og eigne målmerke. Kravet um å kasta ut skriftleg sidemål (nynorsk), i skulen, stend sakleg sterkare i dag enn tidlegare. Analysar bør byggjast på beisk røyndom, ikkje på slagord. Ingen veit kva Aasen måtte ha meint i dag, men derimot veit me, og det er kjernen, kva Aasen mente so lenge han levde um målet og grunnlaget for norsk målreising: han vilde reisa eit mål røtt i gamalnorsken (norrmåna) og i det norske tilfangeset i målføri.

Mållov og lokalval

Av Arne Horge

Estland har eit folketal på halvannan million, og landet og det estiske språksamfunnet ligg inneklemt millom det veldige Russland på den eine kanten og Austersjøen på hin. Dertil kjem det at av det vesle folketalet er berre 65 % estarar, og av resten utgjer nett russiskspråklege 28 % av innbyggjarane. Estisk er likevel einaste statsspråket i landet.

Det er til å skjøne at skal estisk mål yverleva, lyt det ha sterk stød i staten og vern av ei vitug mållovi. Men kor vitug mållovi er med umsyn til lokalval, kan det reisast tvil um. Mållovi krev at utandørs plakatar og uppslag skal vera på estisk, og berre på estisk.

I valkampen fyre parlamentsvalet i vår vart det avslag på bruk av russiske plakatar. Men i parlamentsval er berre estiske

statsborgarar røysteføre, og statsborgarar som ikkje har estisk til morsmål, skal kunne eit minstemaål av statsspråket. I parlamentsval vil estiskspråkleg valmateriell soleis kunne nå fram å alle veljararane, og difor stod ikkje parti som hovudsakleg vender seg å russiske veljarar den gongen hardt på for å kunne nytte sitt eige mål.

Med lokalval er det umsnudd. Då har også innbyggjarar berre med upphaldsløye røysterett. Det vert tale um 300 000 russiske veljarar i tillegg, og mange av dei skjønar ikkje estisk. For både sokalla estiske og russiske parti er det sjølvsagt

mykje um å gjera å få alle desse veljarane til å nytte røysteretten sin og røyste nett på sitt parti.

I hovudstaden Tallinn er halvparten av innbyggjarane russisktalande. Fyre lokalvalet den 17. oktober freista felleslista «Russisk samanskiping» seg med two-språklege vallysingar med estisk og russisk på trikkane der i byen, men lysingane laut burt på rappen.

Her gjorde etter mi meinig dei estiske styresmaktene noko ulogisk og lite demokratisk. Det er ikkje mål og meinig i å gjeva røysterett åt menneske som er ukunnige i estisk mål, samstundes som det er forbod mot å bruke deira eige mål i valkampen ved sida av estisk. Eg tvilar ikkje på at mållovi vart rett fylgd, men hendingi synte at når det gjeld lokalval, er det noko hakkande gale med den estiske mållovi. (3. oktober 1999)

Makti i ordet og språket

Av Thoralf Bergwitz

Agderposten den 16. mars 1999.

Den trottige bokmeldaren Tor Liltvedt hev skrivi eit forvitnelegt bladstykkje um dette i temaet – inntekje i Agderposten tysdag den 23. februar 1999.

Det er rett og klokt alt det Liltvedt der dreg fram av faktiske ordlag, skjellsord – ord og ordlag som er eigna til å visa ringeakt for nokon med. Alt er rett – burtsett frå eit einaste ord i samlingen av ukvensord og ringeaktande ordlag som her er dregne fram. Det eine ordet – som eg her vil peika på – det er ordet «MANN». Ordet «mann» – eit anna ord for «menneskje» – hev aldri vore eit ord til å ringeakte nokon anna menneskje med. Det måtte einast vera i det tilfellet at ein vil segja at ein kar *ikkje* er ein mann. Elles i **manna**-soga – saga um **manna**-ætti – trur eg det skal leitast med «ljos og lykte» for å finne døme på at sjølv ordet «mann» er nyttå som eit hædande eller diskriminerande ord. Eg vågar tru at um det gjekk ein aldri so stor **mann**-gard – menneskje av både kjønn – for å leite etter ringeakt i ordet «mann» – so vil dei ikkje finne det.

Denne fram-maningen av diskriminering i ordet «mann» er ei «upfinning» av dei sokalla «rødstørmpene», og lansert i Dagbladet av dåverande redaktør i bladet, Arve Solstad, i samband med utmnemning av den fyrste kvinnelege fylkesmannen i landet, Ebba Lodden.

At redaktør Arve Solstad nekta å taka inn imøtegåing av leidarartikkelen sin – det er òg ein part av saga um denne fantastiske hugleiken som hev utspunne seg gjennom desse åri.

Ebba Lodden vart fylkesmann i Aust-Agder i 1974, og trass i uppslaget – på leidarplass i Dagbladet – med framlegg um å avskipe «fylkesmannen», so høyrde me *aldri* nokon frå fylkesmannen sjølv um diskriminering. Ebba Lodden var elles **formann** i Forbrukarrådet frå 1960 til 1977. Heller ikkje Gro Harlem Brundtland fann nokon nedsetjande eller ringeaktande i å vera formann i Det norske arbeidarparti. Um det finst nokor kvinne som vil kjenne det som ringeaktande å verta vald til stortingsmann, det kjenner eg faktisk ikkje til. Men eg vilde tykkja det vilde vera underleg um det

fanst.

Denne *maningen* av kvinnediskriminering i ordet «mann» og i ordsamansetjingar med «mann» det er – som sagt – noko som er mana inn i den norske folkesjæli frå kring 1970-åri.

Denne maningen av eit heilt nøytralt ord til å vera eit kvinnediskriminiserande ord – det tykkjest vera ei **norsk** oppfinning – ei «upfinning» som me ikkje bør vera altfor byrge av å ha gjort.

Denne maningen av ringeakt for kvinna i dette ordet, hev gjort språket vårt – og dermed tankegodset vårt – heilt inkonsekvent og difor òg ofte heilt meiningslaust i høve til tusundårige språkreglar.

Noko av det fyrste som hende i denne diskriminerings-prosessen var at «lærarinna» vart «lærar». Dermed fekk den kvinnelege læraren ein **hann**-kjønnstitel. Det var greidt nok at dei fekk dette namnebytet – fordi det gav den kvinnelege læraren same løn som den læraren som var av **hannkjønn**.

Språkleg sétt so vart **hokjønnstiteilen** dermed avskipa. Men frå no av laut me vera på vakt! Me laut frå no av **heile tidi** vita kva slag **kjønn** den og den læraren var av, for ikkje å koma i den ulukkelege stoda å «diskriminere» den kvinnelege læraren ved å umtale han som ein **hann**. Me laut frå no av umtala den kvinnelege læraren som «**ho**» («**hun**»). Me fekk eit **hann**-ord som skulde oppfattast som eit tvikjønna ord.

Det er med denne mishandling av språket at me verkeleg fekk inført **både** diskriminering i og – ikkje minst – ei deformering av regelverket i språket.

Ordet «lærar» er språkleg sétt stendigt eit **hann**-ord, og elles i språket so er **alle** **hann**-ord umtala med «**han**».

Denne inkonsekvensen i språket den er elles so inkonsekvent for tankeføringi vår, at det er heilt skrämelegt at det vert gjort det som i heile tidsromet – frå 1974 til i dag – vart gjort. Som me ser so er «lærarinna» gjord um til «lærar», men «**formann**» er umgjord til «**forkvinn**». M.a.o. er det å fara den motsette vegen. Kann det tenkjast ein verre – ein tydelegare – inkonsekvens?

Dette er språkekspertane med på, og ikkje minst, **dei applauderar** til denne språklege misären.

Me hev på dette viset fengje ei rekjkje

vanskapningar av ord og ordlag. Det vil føre for langt å nemne anna enn einskilde døme. «Eit døme er ordet «varaman». Dette er faktisk eit ord som er samansett av det gamalnorske ordet «vara» – eit eigenskapsord som er nyttå i samansetjingar og tyder «det å hava til naudhjelp, til reserve» – so som «vara-bru», dvs. ei millombils bru til ei anna bru vert ferdigbygd. Ordet «varaman» er eit nyord, fyrst teki i bruk i nynorsk. Men no, etter at kvinnediskrimineringsslagskapen tok til å florere, vart dette for gamalt, og heilt ubrukeleg når det var **ei kvinne** som skulde vera varaman. Då laut det heite «**varakvinne**». Dette ordet «varakvinne» var ikkje eit ord for ei kvinne som var i staden for serskilt ei **anna** kvinne slik som nemninga skulde tilsegja. «Varakvinne» kunde like gjerne vera i staden for ein **kar**. Dette ordet vart difor snart so låttelegt at det viste seg å vera ubrukelegt. So vart ordet «**varafolk**» funne upp. Men no er det slik at ordet «folk» det kann – etter gamal og god måltradisjon – nyttast berre um ei menneskje-**gruppe** utan talfesting. Me segjer ikkje tri «folk» når me meiner tri menneskje. Dersom det ikkje er påkravd å vita **kjønnet** på dei det gjeld, so segjer me faktisk gjerne «tri **mann**» – det endå um det um det skulde dreie seg um ei gruppe på tri **kvinne**. Ingen vil kjenne seg diskriminert av det! Tri varamenn kunde ikkje gjerast til «tri vara-folk» utan å koma i konflikt med gjeldande og tradisjonsrike språkreglar. Ordet «**varafolk**» var difor ikkje brukande for folk med språkøyra.

No heiter det difor både um den kvinnelege og mannlege varamannen berre «**vara**». Det å nyttå eit (naki) eigenskapsord til nemning på ein umbodsmann er soleis ei av dei ekstreme villfaringane i det språklege virvar – den språklege hengjemyri – som er framkom i i samband med den «ikkje-diskriminerande» språklege misfaringi.

Alle veit at det ikkje finst noko diskriminerande for ei kvinne å vera med som **mannskap** på ein båt eller eit skip. Kvart tenkande menneske vil – i alle fall i **dag** – kjenne det som nokon heilt låtteleg å kalle eit kvinneleg mannskap for «**kvinneskap**». Like eins er nemninga «NORDKVINNE» utenkleieg

Til s. 15

«Full ransel» – og andre gode dikt

Av Arne Horge

Solfrid Iversen (tekst) og

Inger Lise Belsvik (bilæte):

PÅ EIN KRAKK PÅ EIN STOL

Diktsamling for born (48 s.)

Det Norske Samlaget 1998

Diktsamlingar for born med eller utan bilæte er sjeldan kost. Difor var eg spent. Og Inger Lise Belsvik slo til for fullt på framsida. Eit vakje barneandlet ser djervt upp på meg. Freknor yver nasen. Runde brillor. Hårtustar, so det er vel ei gjente. Tek tonen og smiler stort. Ei framtonn er ute. Kva har du med til meg, spør andletet. Etter tannfellingi å døme skulde ho vera i det minste sjau år.

Jau, Solfrid Iversen har med vel tjuge dikt å lesaren, og Inger Lise Belsvik kjem med store bilæte i linoleumssnitt. Det er nesten stødt eitt bilæte å kvart dikt, og det er gode bilæte. Fyrst ser eg romelege far-geflator der spaningi millom fargane freistar å svara på klangar frå diktet. Deretter har Belsvik sett inn einskildting som syner kva ho fyrst og fremst finn i kvart dikt. Inger Lise Belsvik skildrar si eigi uppleveling av diki meir enn sjølve innhaldet ord for ord, og eg fær tiltru til upplevelgane hennar.

Ikkje stødt kan Inger Lise Belsvik ráka like hoggande godt med bilætet, og heller inkje kan ho få feitt av ein trebukk når Solfrid Iversen skriv därleg. Eg har rekna til tre därlege dikt, ikkje meir, det er når ho

Frå s. 14

for nemningen «nordmann». Det gjeld i alle høve for dei med eit brukelegt språkøyra og sans for eit godt tradisjonsrikt og fylgjerett språk.

Heller ingen vil vel kunne kjenne nokor slags diskriminering for ei kvinne at ho «manna seg upp».

På toppen av det heile so vert denne vankunnige tuklingen med språket kalla «utvikling» – «språkutvikling»!

Denne nemningen på det som vert gjort med tungemålet vårt, det vil eg karakterisere som det aller verste – den verste folkenarring frå filologisk hald i dette hundradåret.

Noko som måtte vera endå verre var det at nordmenn tok til å nyte nemningen «NORSK» på det danske skriftmålet.

Den siste setningen vart ikkje medteken i Agderposten for at ikkje stykkjet skulde verta vraka.

nyttar vaksne symbol eller vaksi vanetenking same kor sant eller velmeint det måtte vera, det verste er «Eg slePPPer koPPen i Golvet.» Elles er her dikt som når til dei store høgder, t.d. «FuLL rAnsEL», og det finst lange dikt, stutte dikt, og dikt med og utan rim. Solfrid Iversen kjem til lesaren med den spanande, morosame og skræmande verdi ikring barnet, t.d. «Uver», og med gleda, angstens og strevet etter sjølvstende i barnet, t. d. «Tante – (sam)Tale».

Det minst vellukka i boki er freistnaden på å lata bruken av store og små bokstavar i tittelen verta ei inngonge til diktet ved sida av bilætet til Inger Lise Belsvik, men i «sjå, SJÅ» verkar det fint. Språket er elles godt nok.

I Inger Lise Belsvik si uppleveling av siste diktet i boki har ein fugl slege seg ned i hovudet å ein blid liten gut som ventar alleine på ein benk på toppen av verdi:

Ingen

Eg sit her
og ventar på
ingen

skal tru kva
han har kledd seg
ut som
i kveld

(11.sept 1999)

Venleik på fyrste steget

Av Arne Horge

No for tidi les eg nyutgjevne «Dansk litteratur», band 1, «Middelalder. Religiøs litteratur» av Pil Dahlerup. Ho gjeng til røtene i europeisk kultur for å kaste ljós yver litterære ovringer i heimlandet. Det gjev lesaren fastare grunn under føtene enn um éin bokheim for det meste vert skildra for seg sjølv.

Soleis kjem Pil Dahlerup inn på filosofen Johannes Scotus Erigena som levde frå kring 810 til 877. Han drog fram gresk og nyplatonisk filosofi i latinsk millomalder. Hovudverket hans er «De divisione naturae». Yver den synlege verdi ligg idealtankane og øvst kjem Gud.

Etter same tankegangen delte dei i millomalderen inn venleiken i sanseleg, psykisk og transcendental venleik. Og på alle desse tre steget var venleiken eit bilæte på det gode. Um venleiken på fyrste steget, det sanselege, skriv Pil Dahlerup: «... giver sig udtryk bl.a. i de himmelstræbende katedraler, Marias blå kappe, de duftende rosenhaver, de blomstrende enge, den gregorianske kirkesang, de illuminerede böger, de skinnende rustninger og jomfruerne gylde hår.»

Det var då eg kom til dei ljoshærde ungmyøyane at tankane mine tok til å svive. Hadde eg inkje sjølv ein gong, i ungdomen, meint at alle vene gjentor var eit bilæte på det gode, det reine og det sanne! Og hadde det inkje i ettertid synt seg at dei alle var menneske på godt og vondt nett som eg sjølv! Dei fleste fær vel denne kunnskapen, både gjentor og guitar, som ein lekk i mogning til større skjønsemeld. Slik vil eg tru det var i millomalderen òg. Dei vel vaksne laut nok strengt halde seg berre til glansen av det skinande håret.

I eit av diktene sine syner Jacob Sande oss noko av den same voksteren. – «Me gjekk innfor presten og las både two». – Og guten lovar gjenta at berre vent, so skal han koma og hente henne til ei kruna på herlegdomen og rikdomen sin. Og gjenta lovar å vente. Men siste verset lyder:

Ja, dette var tanken, men åra har gått,
og dei gav oss anna å lære,
for det å bli rik gjekk so syrgeleg trått,
og ho fall i freistingar svære,
so no er ho gift sør med Kinsarvik,
i sørmeleg tukt og ære.

*

Pil Dahlerup skriv medrivande, og ho gjev meg føresetnad for å tru noko umenneske som levde her i Norden for fleire hundrad år sidan. Dimed rører dei ra liv og deira diktning ved mine dagar og år.

Heie med «Samling 99»

Sigbjørn Heie:

SAMLING 99

Setesdalsforlaget, Valle, 1999

Sigbjørn Heie kom i fjor med two bøker – *På isflaket* og *Nattsongaren*. No i 1999 kjem det ei ny bok frå hans skriveverkstad, *Samling 99*, der me finn både prosa og lyrikk. Prosastykki, små og mindre små novellor, fyller på lag 20 store A4-sidor, lyrikken fyller på lag 10 sidor. Men i og med at mange av dikt er stutte med upptil 5-6 på sida, verkar det ikkje som boki fær slagsida til den eine eller andre kanten. *Samling 99* hev høveleg stor tekst, 12 punkts skrift, og boki er innbundi. Innhaldet er kronologisk uppsett etter prentingsdag, innanfor kvar bok.

I eit *Føreord* fortel Sigbjørn Heie at tekstane er henta frå ymse antologiar, og mange frå avisor, blad og tidsskrift. Han kallar det eit meir eller mindre slumpeamt streiftog gjennom 40 års skriving,

noko skrive for born og noko for voksne. Han hev vore innum sers mange og ulike publikasjonar, frå Meland Jul til Bergens Arbeiderblad. Men fleire kunde ha vore med, segjer han. Alt er i upphavleg form, og ingenting er «retta» eller «forbetra». Det er mest ærleg slik, meiner han, og det er det kanskje noko i. I alle høve er det, som han skriv, mest spennande.

Den som hev fylgt med i det Heie skriv, veit at han kann vera ein fin novelleskrivar, med lag til å råka ungdom heime. Det kjem fram i denne samlingi. I det fyrste av prosastykki som er frå 1959, soleis 40 år (Bergens Arbeiderblad) fær me høyra ei dyresoga um hokattar og ungane deira. Heie stadsfester at ein katt kann ha sorg, um nokon ikkje visste det. Det siste diktet i samlingi er frå 1998, og det stod i Meland Jul 1998. Det heiter «Namn og nemning» og knyter seg til stadnamn og marknamn som er løynde «i land og lende», namn på «bø og bakke, døkk og dæld, dal og dupl, haug og hammar» og andre landskapstilvik. I siste linone heiter det:

*Namn og nemning
bleiknar bort
blant morkne minne.
Framtids fuglar flyg
med nakne nebb.
Skal nye songar syngjast?
eller skal det tagalt teiast?*

Medrekna det fyrste og det siste innslaget er det i alt 16 forteljingar og 34 dikt i boki, alt littleseleg og lettskynleg. Du kann gjera det som er verre enn å brukha nokre stunder på samlingi av Sigbjørn Heie. Vanleg salspris for boki er kr 150,-, og du fær henne frå Setesdalsforlaget, 4747 Valle, eller frå Sigbjørn Heie, 5918 Frekhaug.

Jostein Krokvik

Nye bøker på Setesdalsforlaget

Aslaug Høydal: *Eg vil vera ljós - der ljós ikkje er.* Noveller.

Olaus Høydal: *Tussane i Tårenut.* Spanande ill. barnebok.

Sigbjørn Heie: *Samling 99.* Poesi og prosa gjennom førti år.

Arne Torvik: *Ein ny dag.* Dikt.

Setesdalsforlaget, 4747 Valle, tlf. 379 37 097, faks 379 37 098

e-post: setesdalsforlaget@online.no

Tilskrifter

Vestmannen

Bladstyrar Jostein Krokvik

6143 Fiskåbygd

Telefon 70 02 14 29

Vestmannalaget

Formann Lars Bjarne Marøy

Eliasmarken 14, 5163 Laksevåg

Telefon 55 34 33 77

Ivar Aasen-sambandet

Formann Dag Hagen Berg

vHøgnorskringen

Grensa 8, 0159 Oslo

Vestlandske Mållag

Formann Lars Bjarne Marøy

Eliasmarki 14, 5163 Laksevåg

Telefon 55 34 33 77

Norrønalaget Bragr

Formann Lars Bjarne Marøy

Tilskrift som Vestlandske Mållag

Norsk Bladmannahalag

Formann Lars Bjarne Marøy

Som Vestlandske Mållag

Norsk Bokreidingslag

Postbok 684, 5001 Bergen

Telefon 55 31 66 29

Høgnorskringen

ved Håvard Tangen

Grensa 8, 0159 Oslo

Telefon 22 33 68 10

Norsk Målungdom

Øvre Slottsg. 5, 0157 Oslo

Telefon 2216155 / nmu @ nynorsk.no

Noregs Mållag

Kirkegata 32, 0105 Oslo

Telefon 22 47 71 00 / Faks 22 47 71 01

Ivar Aasen-sambandet

Ivar Aasen-sambandet er lands-samskipnad å vestmennene og høgnorskrørsla. Sambandet arbeider for målupplysing, måldyrking og målreising.

Sambandet krev fulle rettar for nynorsk i Noreg, og krev i nynorsk full jamstelling for i-målet som Ivar Aasen valde.

Sambandet hev ei sergjerning i norsk målrørsla. I Sambandet kann lag og einskildelem vera med, og du må gjerne meldt deg inn i mållag der du bur og beinveges i Sambandet. Skriv deg inn!

Årspengar for beinveges innmelde kr. 50,-.

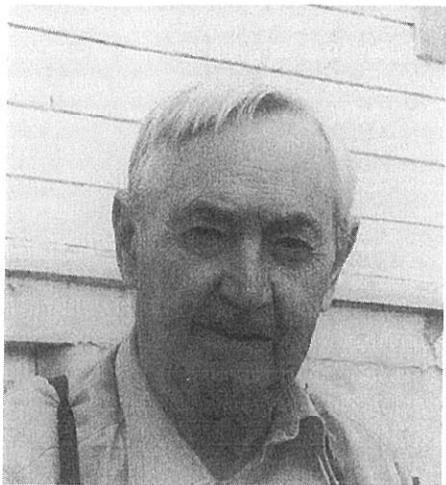
Innmelding til kassastyraren:

Ivar Aasen-sambandet v/Kolbein Totland, Totlandsvei 370, 5050 Nesttun.

Telefon 55 10 02 48

Postgiro 0814 20 27 209

Journalist Bjarne Strand

Journalist Bjarne Strand, Bergen, er død, og med han er ein veteran i Bergenspressa gjengen burt.

Bjarne Gunnar Strand var fødd i Vanylven på Sunnmøre 24. september 1911 og vart 88 år. I ungdomen gjekk han skogkurs, og evnene peika klårt i den leid at det var journalistikken som lokka. Etter at han var kome i pressearbeid, gjekk han òg på journalistkurset på Aarhus universitet. Alt i 1920-åri vart han frilansmedarbeidar i Møre Sosialdemokrat. I 1937-39 var han journalist i Sunnmøre Arbeideravis i Ålesund, i 1939-40 var han i Haugland Arbeideravis i Haugesund. Krigen gjorde slutt på det bladet, og etter frigjeringi var Strand atten i Sunnmøre Arbeideravis, 1945-47. Han var so redaksjonssekretær i Romsdal Folkeblad i Molde 1947-49. I 1949 kom han til Bergen, og han var journalist i Bergens Arbeiderblad frå 1949 til han takka av ved aldersgrensa i 1978.

Arbeidet hans var i hovudsak knytt til fisket og fiskeripolitikken, men han hadde allsidige interesser og kunde setjast til alle uppdrag i ein redaksjon. I unge år var han med i styret for Molde og Romsdal Presselag, og han var med i styret for Sunnmøre Frilynde Ungdomssamlag 1936-51, og varaformann i samskipnaden 1945-48. Han var òg i styret for Sunnmøre Arbeidarparti. I Bergens Presseforening var han med i styret 1964-68. I ei årrekka var han med i Vestmannalaget, og der var han ein av redaktørane for det handskrivne bladet. Han var ein dugande teiknar, og han prøva stundom artiklane sine med eigne teikningar, av personar og av situasjonar. På Universitetet i Bergen gjekk han på eit kurs i geologi og eit fossilkurs.

I nokre år redigerte han Bergens Turlags årbøker, og han gav ut nokre serskrifter, millom deim *Vanylven – bygd og folk, Heim og helse, Holmen i naturvernåret* og *Kring Hovda*. Han skreiv òg artiklar som vart prenta i H. M. Fiskaa si *Bygdebok for Vanylven*, i Kristoffer Randers *Sunnmøre*, og i *Sunnfjordsoga* til Albert Joleik. Han var frå unge år ein ihuga lagsmann i Vanylven Sogelag, og han skreiv artiklar um ymse emne i årsskriftet til sogelaget.

Bjarne Strand vann seg mange venner, han hadde sjarme og han hadde humor. Det var triveleg i lag med han. Diverre fekk han helsevansk i sine siste år, og han budde no på Kalfaret Bo- og Servicesenter. Me er mange som minnest «Petter» som han kalla seg når han skreiv sine morosame petit-stubbar.

Ludv. Jerdal

Høgnorskringen

Høgnorskringen er ein landsdekkjande ring som vil reisa nynorsk i sitt «beste lag» (Aasen). I høgnorsknamnet ligg programmet. Open for alle som er samde i grunntanken. Ringen er med i Ivar Aasen-sambandet. Årspengar kr 50,-.

Skriv til:

Høgnorskringen

Grensa 8

0159 Oslo

Telefon 22 33 68 10

Postgiro 0803. 4591343

Mat pá Várherris bord

Dad lídur só snöggt med tídæ,
– hó tykist renna ífrá –
eit ørlítid sog ífrá sydri
og mest ikki mid ad sjá –

Dad góða, dad reina, dad fagra
dad dimmist og döyr og fer
og inki er attur hvá * minnid
sum ævilæ úbrøytt er.

Dad er nó 'ki eg sum talar,
d'er málid sum talar í meg,
d'er andin sum skøyti ord atti
ord
og letur deim syta seg.

D'er meira só
en ad vera
bóni sum dyrkar sí jord:
sjølv vera mold
og sjølv vera sád
og mat pá Várherris bord.

6.8.1993 **Egil Lehmann**

* les «ko». «inki hvá»=inkje anna enn, jf fransk «rien que», engelsk «nothing but».

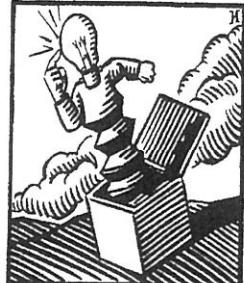
26.10.1999 **Egil Lehmann**

DAG OG TID

Lyser opp i målmørkret!

Ring oss i dag og ting avisat til spesialpris;
199 kroner for eit halvt år!

Telefon: 22 33 00 97

Dag og Tid

Pilestredet 8, 0180 OSLO

Tlf. 22 33 00 97 – Faks 22 41 42 10 – E-post:bladstova@dagogtid.no

Per Håland er død

Bladstyrar Per Håland er død. Han var fødd i Høyanger og vart 80 år gammal. I si lengste tid var han pressemann. Det byrja i Høyanger Avis alt i 1939. I 1940 gjekk han handelsskule og millomskule, i 1942 tok han engelskartium, og i 1937–38 hadde han teke brevkurs i Bladmannskulen. I 1942 var han assistent i Høyanger forsyningsnemnd, og i 1942–45 var han forretningsførar i Ullensvang forsyningsnemnd. Han var so bladstyrar i Fjordabladet på Nordfjordeid 1945–47, var journalist i Verdens Gang 1948–51, bladstyrar i vinstrebadet Vest-Agder i Farsund i 1951–52, og politisk redaktør i Varden i Skien frå 1952, men då bladet i 1954 gjekk yver frå Vinstre til Høgre, måtte den politiske redaktøren slutta. Dermed kom han i 1954 til Gula Tidend i Bergen. Der var han bladstyrar til 1979, og heldt deretter fram som kulturmedarbeidar i bladet. Millom anna var han ein trottug teatermeldar. I si Gulatid fekk han namnet «Gula-Per», og i dagens debatt var han sterkt med. I si tid i VG skreiv han: «Kvifor er Oslo-folk so dumme?»

Tillitsyrti vart mange. Han var ei tid varaformann i Bondeungdomslaget i Bergen, formann i Teaternemndi for nynorsk teater i Bergen, med i styret for Det Norske Teatret, formann i Noregs Forretningsmållag, med i styret for Hordaland Teater, formann i Bygdelagsnemndi i Bergen, med i rådet for Festspeli i Bergen i 4 år, varaformann i NAF Bergen og umland. Og han var heiderslagsmann i Bondeungdomslaget i Bergen.

Håland var ein mykje nytta talar, han var morgonkåsør i NRK i mange år, og han var medarbeidar i nokre lagssogor og hadde skrive soga um Gula Tidend frå 1904 til 1979. Ved eit stortingsval var han kandidat for Det liberale Folkepartiet i Hordaland, men kom ikkje inn.

Serleg i målordskifte var han aktivt med. Han gjorde det gamle i-målsbladet Gula Tidend til a-målsblad og kom då i sterkt motsetnad til vestmennene og Vestmannalaget. Dei protesterte sterkt då han for nokre år sidan vart heidra med målpris frå Halldor O. Opedals fond. Han hadde elles fenge Vinjeprisen i 1989, og no fekk han – til liks med Herbjørn Sørebø – målprisen frå Noregs Mållag. For eit par år sidan flutte han frå Bergen til Oslo der han no døydde.

Ein nordisk dialekt som mest ingen talar

Universitetet i Bergen hev i mange år skipa til *eit Hannaas-seminar* til minne um språkforsken professor Torleiv Hannaas. Nordisk institutt er tilskipar, og dette året kom gjestefyrelesaren frå universitetet i Uppsala. Gunnar Nyström svara: *berre nokre fåe, men dei finst!*

Ein forskar som hadde vore i Dalarna kunde melda um two tilårskomne kvinner som gjekk med på å tala inn dette målet i eit upptak; men dei sette det vilkåret at ingen andre skulde vera i romet når dei samtalda. Og so kunde ein annan granskar melda um eit upptak då eit barnebarn til dei kunnige i bygdi måtte føra ordet. For barnebarnet hadde flutt frå Dalarna og hadde butt i Falun. Der hadde barnebarnet halde dialekten sin rein!

Nokon som talar elvdalsmålet?

Etter fyrelesingi kom mange spørsmål frå salen. Eitt av spørsmåla var: *er det nokon som talar det gamle elvdalsmålet?* Gunnar Nyström svara: *berre nokre fåe, men dei finst!* Ein forskar som hadde vore i Dalarna kunde melda um two tilårskomne kvinner som gjekk med på å tala inn dette målet i eit upptak; men dei sette det vilkåret at ingen andre skulde vera i romet når dei samtalda. Og so kunde ein annan granskar melda um eit upptak då eit barnebarn til dei kunnige i bygdi måtte føra ordet. For barnebarnet hadde flutt frå Dalarna og hadde butt i Falun. Der hadde barnebarnet halde dialekten sin rein!

Minnet um professor Hannaas

Ein tilhøyrar minna um den bragdi som setesdølen Torleiv Hannaas gjorde i unge år. Då gjekk han til fots «yer fjell og finne» frå Hornnes i Setesdal til Bergen og var med på opningi av Håkonshallen i 1898. Seinare vart han den landskjende professoren i vestnorsk målføregranskning i Bergen og historikaren som skreiv om Vestmannalaget og gav ut «Norsk Aarbok» og mykje meir.

Fyrsteamanensis *Gunstein Akselberg* styrde seminar, og han kom ved avslutnaden med bokgåvor til gjestefyrelesaren Gunnar Nyström, som svara med å segja at interesserte er velkomne til Dalarna, på språkgranskning.

Ludv. Jerdal

Ivar Aasen-bøker

Ivar Aasen: Norsk Maalbunad. Samanstelling av norske ord etter umgrep og tyding, 2. utg. Hefta kr 60, i bd. kr 80

Arne Garborg: Ivar Aasen. Fyreord av Trygve Lande. Fin miniatyr-bok. 1996, i bd. kr 95.

Jostein Krokvik: Ivar Aasen – sosial frigjerar og nasjonal målreisar.

Livsskildring. 1996, bd. kr 250

Jarle Bondevik og Oddvar Nes (red.); Ivar Aasen-studiar. I. Med artiklar av Jarle Bondevik, Andrew Robert Linn og Bjarne Ulvestad. 1998, hefta kr 160

I serien med dei uprenta skriftene etter Ivar Aasen, utgjevne av Jarle Bondevik, Oddvar Nes og Terje Aarset, er til no desse bækene komne:

1. Sunnmørsgrammatikkane av Ivar Aasen. 1992, hefta kr 180

2. Målsamlingar frå Sunnmøre av Ivar Aasen. 1994, hefta kr 200

3. Målsamlingar frå Bergens Stift av Ivar Aasen. 1995, hefta kr 230

4. Målsamlingar frå Christiansands og Agershus Stifter av Ivar Aasen. 1997, hefta kr 230

5. Målsamlingar frå Trondhjems og Tromsø Stifter av Ivar Aasen. 1998, hefta kr 230

Norsk Bokreidingslag

Postboks 684, 5001 Bergen

Telefon 55 30 18 99 – Telefaks 55 32 03 56

Brev frå Olav H. Hauge til Eigil Lehmann

Eigil Lehmann sende i avskrift til Vestmannen eit brev som han fekk frå Olav H. Hauge i 1968.

Ulvik 17. mai 1968

Kjære Eigil Lehmann.

Takk for bok og gode råd.
Ein ordbokforfattar synest sjølvsagt det er ille at skrivande folk ikkje nyttar meir av ordskattane han har drege i hop, eg kan godt skyna det. Diktarane skal vera serskilt glade i ord, heiter det. Dei kan vera glade i ord dei nyttar fåe av og. Dei synest kanskje dei treng ikkje fleire nett denne gongen. Men det kan vera godt á vita at der finst store flokkar du kan kalla i elden – um det trengst.

«Vilja de lyda» har eg lese. Der er mange gode velbygde dikt, synest eg. Eit dikt som «grá sumar» er ein Aasen verdigt.

Rettskrivingi Dykkar er forvitneleg, gjev norsken ein norrøn svip, ein svip han skulde havt. Hadde dei endå havt vit til å halda på rettskrivingi 1917! Det og ikkje lenger! Ikkje meir klussing med Aasens verk!

Med mykje takk og helsing
Olav H. Hauge

Verdfulle bøker

Gunnstein Akselberg og Jarle Bondevik, red.: **Heidersskrift til Oddvar Nes**

24 artiklar frå mål- og namnegranskning. Hefta kr 275,-

Alv Askeland: **Folkesuvereniteten, Stortinget og Grunnlovi**.

Frisk essay-samling på godt mål um grunnleggjande spørsmål for norsk folkestyre og sjølvstende. Gjelsvik-prisen. Hefta kr 135,-.

Alv Askeland: **Kyrkjeljod. Salmar**. Hefta kr 115,-.

Jarle Bondevik og Andreas Bjørkum: **Festskrift til Anders Ohnstad**.

Hefta kr 200,-.

Conrad Clausen: **Festskrift til Ludv. Jerald**. I bd. kr 195,-.

Gunnar Gilberg: **Sjå attum** (dikt). Hefta kr 80,-.

Hannaas, Clausen, Jerald: **Vestmannalaget 110 år**. I bd. kr 200,-.

Sigrid Omland Hansteen: **Idyllar i ei ulvetid** (dikt). Hefta kr 130,-.

Arne Horge: **Gråskuggen**. Fin barnebok med teikningar av Dagfinn Instanes og unge hjelparar. I bd. kr 168,-.

Ludv. Jerald: **Heimlandet dreg**. Roman. Hefta kr 45,-, i bd. kr 65,-.

Ludv. Jerald: **Grundtvig og folkehøgskulen i dag**. I bd. kr 130,-.

Jostein Krokvik: **Norskrott skriftmåls store fall**. Um det nynorske atterslaget i etterkrigstidi. Hefta kr 130,-.

Jostein Krokvik: **Ny Hungrvekja og Jan Prahl**. Hefta kr 160,-.

Jostein Krokvik: **Mål og vanmæle**. Soga um det offentlege målet. Hefta kr 160,-.

Jostein Krokvik: **Kjettarord um norsk målalkymi**. Hefta kr 24,-.

Gudlaug Nedrelid: **I ulvekjeften** (dikt). Hefta kr 110,-.

Olav Nygard: **Dikt i samling**. 100-årsutg. ved Conrad Clausen. I bd kr 145,-.

Sigurd Sandvik: **Skriv betre norsk**. Rettleiding i målbruk. Hefta kr 115,-.

Sigurd Sandvik: **Suldalsmålet II**. Ny samling ord og ordlag frå Suldal. Hefta kr 100,-. Suldalsmålet I og II samla for kr 200,-.

Sigurd Sandvik: **Litl-Ola**. Um 7-åringen Litl-Ola som veks upp på fjellgard i Suldal på 1920-talet. Astrid Haugland teiknar. Hefta kr 145,-.

Sigurd Sandvik: **Stølsguten**, Ola hev vorte 9 år og er gjætargut. Samstundes skildring av arbeidsliv og folkeliv i Suldal. Hefta kr. 145,-.

Gustav Indrebø: **Norsk Målsoga**. Det store målsogeverket. I band kr 350,-.

Gustav Indrebø: **Kva er målreising. Utvalde artiklar**. Hefta kr 50,-. Gustav Indrebø: **På norsk grunn**. Hefta kr 125,-.

Inger Indrebø Eidissen: **Gustav Indrebø. Ei livsskildring**.

Skildra frå nært hald. I band kr 230,-.

Nikolaus Gjelsvik: **Von og veg**. Gjelsviks høgskatta ervebrev um norsk målføring. I band kr 60,-.

Severin Eskeland: **Framandordbok**. Einaste nynorske. I band kr 115,-.

Severin Eskeland: **Ei minnebok**. I band kr 50,-.

Eigil Lehmann: **Reise det som velt er**. Hefta kr 115,-.

Eigil Lehmann: **Færøysk-norsk ordbok**. I band kr. 150,-.

Eigil Lehmann: **Islands-norsk ordbok**. I band kr 250,-.

Eigil Lehmann: **Norsk-islandsk samtaleordbok** (parlør). Hefta kr 20,-.

Dessutan folkeminnebøker frå Hardanger av Halldor O. Opedal, forvitnelege bøker av Ola Breive, dikt av Eigil Lehmann, romanar, dikt, og folkeminnebøker av mange andre bokskrivarar! Bed um utførleg boklista!

Norsk Bokreidingslag

Postboks 684 – 5807 Bergen

Tlf. 55 30 18 99 Faks: 55 32 03 56 Postgiro 0809 3918844

**NYNORSK
ANTIKVARIAT**

Pb 9243 Grønland, 0134 OSLO
Tlf 22 19 02 11
Faks 22 19 61 10
epost:
tinging@nynorskantikvariat.no
Kontortid: onsdag

Sumarbilæte

Av Arne Horge

Mikolaj Rey (1505-1569) er rekna for den fyrste store polske diktaren som skreiv på heimemålet å heile det lesande polske folket. Det hadde elles vore vnleg at polsk språk helst vært brukt å folk med lite skulegonge, medan dei lærde las latin. Og ved at han henta tilfang år diktangi si frå heimlege kjeldor, kom Mikolaj Rey til å leggja grunnlaget for ein sjølvständig polsk bokheim. Han var godseigar og trivdest med livet på landet. Det sumrbilætet som her kjem, er henta frå verket «Zywot», Livet:

So, når den varme sumaren kjem, må ein inkje då fegnast yver å sjå koss godveret før alt du stridde med i vår til å mognast og veksa fullt ut? Det er dei vesle epli, pærone og surkirsebæri frå fyrste potingi di; og frå hagjen dei tunn.skinna agurkane, melonar – desse herlegdomane frå hagjen! Og det friske smøret, gardsostane, dei ferske egg; og dei småe kjuklingane og gásungane kaklar, sauene brækar, smågrisane renner hit og dit, og fisken sprett. Du hev berre å segja ved deg sjølv: «Mi sjel, gled deg ved dette, du hev nøgdi av alt

som er godt!» men stødt med audmykt og takk til Gud. Og du går ut på åkrane i skurden med jaktfalken din og ser gjentone skjera og syngja til arbeidet, drengjene haukar og er glade medan dei stakkar kveiten. Og dei trivst betre med onni når dei ser herren sin, serleg der som herren ikkje fatar ein påk og jagar deim åkeren rundt for å gjeva deim ei dengsle. Der kan du ogso fara etter ein vaktel, men kom i hug at du ikkje trør inn på hirsen eller anna avling åt fatigfolk, for mannen du hev øydelagt avlingi for vil verta brennande harm og segja ved seg sjølv: «Måtter fan takा deg!»

Heller inkje skulde du skryte av jaktlukka di slik at alle stend ikring og ropar: «Der, han fell, han fell, du skaut han ned!» Medan herremannen skryter av fengdi si framum gardsfolkji. stend dei ikring og let sigdane kvile. I alt som er lyt ein jamt syne etterhald og klok umtanke.

**Godt sagt um
trott:**

Ber kvar dag ei byrde
grus til same staden,
og du skal byggja eit fjell.

*Kung-fu-tse, kinesisk filosof
(551-478 f.Kr.).*

Snakk med oss om Plassering

Vi gir deg betre råd!

KREDITKASSEN

HER FINN DU OSS I HORDALAND:

Arna - Bryggen - Fana - Fyllingsdalen - Landås - Rådhusplass - Åsane
Askøy - Austervoll - Bømlo - Norhordaland - Os - Osterøy - Sotra

Sluttordet

Uppskrifti på æveleg vankunna er å vera nøgd med meiningane og kunnskapane sine.

Elbert Hubbard, am. forfattar (1859-1915).